

AKADEMIE ALTERNATIVA s.r.o.

Studijní obor: Arteterapie

Absolventská práce

**ARTETERAPIE A JEJÍ VLIV NA JEMNOU
MOTORIKU U KLIENTŮ S PORUCHOU
VÝVOJE INTELEKTU**

Autor: Jasmína Kahovcová
Vedoucí práce: Mgr. Marcela Štěrbová, DT

2025

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem absolventskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Souhlasím, aby práce byla zpřístupněna ke studijním a propagačním účelům.

V Olomouci dne 20. 4. 2025

Jasmína Kahovcová

.....
podpis studentky

Poděkování

Tato práce by nebyla možná bez podpory mnoha lidí. Děkuji své vedoucí, Mgr. Marcelle Štěřbové, DT, za její odborné znalosti, podněty a vedení práce za všech okolností. Děkuji také klientům, kteří se ochotně zúčastnili arteterapeutické intervence a umožnili mi nahlédnout do jejich světa. Zvláštní poděkování patří dennímu stacionáři Človíček, kde jsem mohla realizovat praktickou část absolventské práce. Díky této zkušenosti jsem si uvědomila, jak velký potenciál má arteterapie u cílové skupiny lidí s poruchou vývoje intelektu. Děkuji též lektorům Akademie Alternativa za jejich zkušenosti, inspiraci a spolužákům za vzájemnou podporu. A v neposlední řadě děkuji své rodině, partnerovi, dceři a přátelům za jejich trpělivost a oporu během celého studia.

ABSTRAKT

Kahovcová, Jasmína: Arteterapie a její vliv na jemnou motoriku u klientů s poruchou vývoje intelektu. Plzeň 2024. Absolventská práce. Akademie Alternativa s.r.o., Nábř. Přemyslovců 867/8, 779 00 Olomouc. Vedoucí práce: Mgr. Marcela Štěrbová, DT.

Absolventská práce se zabývá vlivem arteterapie na rozvoj jemné motoriky u klientů s poruchou vývoje intelektu. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole seznamujeme s vymezením pojmu arteterapie, její historií, formami, metodami a technikami arteterapie. Druhá kapitola se věnuje teoretickým základům poruchy vývoje intelektu, včetně její definice, etiologie, diagnostiky, stupňům postižení a psychologické charakteristice lidí s poruchou vývoje intelektu. Třetí kapitola seznamuje s pojmem jemná motorika. Obsahuje její definici, vývoj, rozvoj, potíže v oblasti jemné motoriky a druhy úchopů. Tématem čtvrté kapitoly je forma sociální služby denní stacionář.

Praktická část probíhala formou skupinové arteterapie, setkání pěti klientů z denního stacionáře. Popisuje průběh jednotlivých arteterapeutických setkání, včetně aplikovaných cvičení. Práce obsahuje kresebné diagnostické projektivní testy a arteterapeutická cvičení. Výzkumnou část tvoří stanovené hypotézy, kvalitativně kvantitativní výzkum pro větší objektivitu a vyhodnocení odborníky.

Cílem praktické části absolventské práce je zjistit, zda arteterapie podporuje rozvoj jemné motoriky u vybrané cílové skupiny. Zda vlivem jednotlivých arteterapeutických cvičení budou potvrzeny či vyvráceny stanovené hypotézy.

Klíčová slova: arteterapie, jemná motorika, statický úchop, dynamický úchop, porucha vývoje intelektu, denní stacionář

ABSTRACT

Kahovcová, Jasmína: Art therapy and its impact on fine motor skills in clients with intellectual disabilities. Pilsen 2024. Graduate thesis. Akademie Alternativa s.r.o., Nábř. Přemyslovců 867/8, 779 00 Olomouc. Thesis supervisor: Mgr. Marcela Štěřbová, DT.

The thesis examines the impact of art therapy on the development of fine motor skills in clients with intellectual disabilities. The thesis is divided into theoretical and practical sections. The theoretical part is divided into four chapters. The first chapter introduces the definition of art therapy, its history, forms, methods and techniques. The second chapter deals with the theoretical foundations of intellectual disability, including its definition, etiology, diagnosis, degree of impairment and psychological characteristics of people with intellectual disabilities. The third chapter introduces the concept of fine motor skills. It contains its definition, development, progress, difficulties in the area of fine motor skills and types of grips. The topic of the fourth chapter is the form of social service - day care center.

The practical section consists of group art therapy sessions with meetings of five clients from a day care center. It describes the course of individual art therapy sessions, including the applied exercises. The work includes drawing diagnostic projective tests and art therapy exercises. The research section consists of established hypotheses, qualitative and quantitative research for greater objectivity and evaluation by experts.

The aim of the practical part of the thesis is to find out whether art therapy supports the development of fine motor skills in the selected target group and to determine whether the individual art therapy exercises will confirm or refute the established hypotheses.

Keywords: art therapy, fine motor skills, static grip, dynamic grip, intellectual disability, day care center

OBSAH

ABSTRAKT

ABSTRACT

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ARTETERAPIE.....	10
1.1 Definice arteterapie.....	11
1.2 Formy arteterapie.....	12
1.2.1 Individuální arteterapie.....	12
1.2.2 Skupinová arteterapie.....	13
1.3 Metody arteterapie.....	14
1.4 Techniky arteterapie.....	15
2 PORUCHA VÝVOJE INTELEKTU.....	17
2.1 Definice poruchy vývoje intelektu.....	17
2.2 Etiologie poruch vývoje intelektu.....	18
2.3 Diagnostika poruchy vývoje intelektu.....	19
2.4 Stupně závažnosti u poruchy vývoje intelektu.....	20
2.5 Psychologická charakteristika lidí s poruchou vývoje intelektu.....	21
2.6 Arteterapie u klientů s poruchou vývoje intelektu.....	24
3 JEMNÁ MOTORIKA.....	26
3.1 Definice jemné motoriky.....	26
3.2 Vývoj jemné motoriky.....	27
3.3 Rozvoj jemné motoriky.....	28
3.3.1 Arteterapeutické aktivity vhodné pro rozvoj jemné motoriky.....	28
3.4 Potíže v oblasti jemné motoriky.....	29
3.5 Druhy úchopů.....	29
3.5.1 Statický úchop.....	30
3.5.2 Dynamický úchop.....	31
4 FORMA SOCIÁLNÍ SLUŽBY DENNÍ STACIONÁŘ.....	32
4.1 Definice denního stacionáře.....	32
4.2 Zákonné vymezení sociální služby.....	32
4.3 Sociální práce s klienty s poruchou vývoje intelektu.....	33
4.4 Denní stacionář Človíček.....	35

PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
5 ARTETERAPIE A JEJÍ VLIV NA JEMNOU MOTORIKU U KLIENTŮ S PORUCHOU VÝVOJE INTELEKTU.....	36
5.1 Kazuistiky.....	36
5.2 Průběh setkání.....	38
5.2.1 Setkání před intervencí.....	39
5.2.2 Setkání č. 1.....	39
5.2.3 Setkání č. 2.....	41
5.2.4 Setkání č. 3.....	45
5.2.5 Setkání č. 4.....	47
5.2.6 Setkání č. 5.....	50
5.2.7 Setkání č. 6.....	52
5.2.8 Setkání č. 7.....	53
5.2.9 Setkání č. 8.....	54
5.2.10 Setkání č. 9.....	56
5.2.11 Setkání č. 10.....	57
5.2.12 Setkání č. 11.....	59
5.2.13 Setkání č. 12.....	60
5.2.14 Setkání č. 13.....	61
5.2.15 Setkání č. 14.....	63
5.2.16 Setkání č. 15.....	64
5.2.17 Setkání č. 16.....	67
5.2.18 Setkání č. 17.....	68
5.2.19 Setkání č. 18.....	71
5.2.20 Setkání po intervenci.....	73
5.3 Použité metody a techniky.....	73
6 CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY A KVALITATIVNĚ KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	74
6.1 Cíle výzkumu.....	74
6.2 Výzkumné otázky a hypotézy.....	74
6.3 Výsledky ověřování výzkumných otázek a hypotéz.....	74
6.3.1 Projektivní testy - vyhodnocení před a po intervenci.....	77
6.3.2 Vyhodnocení ergoterapeutky Mgr. Bc. Veroniky Juklové.....	84
6.3.4 Kvantitativní hodnocení provedených úchopů.....	87

6.3.5 Vyjádření sociální pracovníce Mgr. Martiny Ulčové.....	90
6.3.6 Vyhodnocení výzkumných otázek a hypotéz.....	91
ZÁVĚR.....	93
SOUHRN.....	94
SUMMARY.....	95
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	96
SEZNAM PŘÍLOH.....	99

ÚVOD

V současné době pracuji druhým rokem jako pracovník v sociálních službách v denním stacionáři Človíček pro osoby s postižením, kde jsem se také rozhodla pro realizaci absolventské práce. Během své praxe jsem si všimla, jak velký potenciál má arteterapie u jednotlivých klientů. Obzvláště mě zaujala možnost využití arteterapie k podpoře jemné motoriky u osob s poruchou vývoje intelektu. Tato skupina klientů často čelí výzvám v oblasti motoriky, což může ovlivnit jejich soběstačnost a kvalitu života.

Mé rozhodnutí zaměřit se na jemnou motoriku vycházelo z přímého pozorování a zkušeností z praxe. Především jsem si všimla, že metody pro rozvoj jemné motoriky, jako je cvičení s drobnými předměty nebo pracovní terapie, mohou být pro některé klienty s poruchou vývoje intelektu demotivující nebo obtížně proveditelné. Arteterapie naopak nabízí hravý a kreativní přístup. Také podporuje sebevyjádření, komunikaci a sociální interakci, což bylo pro mě dalším důležitým faktorem pro celkový rozvoj klientů.

Cílem této práce bylo proto zjistit, zda arteterapie může přispět ke zlepšení jemné motoriky u osob s poruchou vývoje intelektu. Věřím, že výsledky mé práce mohou přinést poznatky pro praxi arteterapeutů, kteří pracují s touto specifickou skupinou.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ARTETERAPIE

Arteterapie je slovo, které vzniklo spojením dvou starověkých antických pojmů: latinského ars - umění a řeckého therape - léčení, léčba. Jde tedy o léčbu uměním (Zicha, 1981). Umění může být užitečným nástrojem a na nás je, abychom se zaměřili na to, jak ho použít a v čem přesně nám může pomoci. Výtvarné umění je terapeutický prostředek, který slouží jako návod, rada, útěcha a pomáhá stát se lepšími lidmi (De Botton, Armstrong, 2014).

Výraz „art therapy“ použila ve svých pracích jako první ve třicátých letech 20. století Margaret Naumburgová. Základním východiskem je tvrzení, že „proces arteterapie je založen na poznání, že nezákladnější myšlenky a pocity člověka derivované z nevědomí dosáhnou výrazu lépe v obrazech než ve slovech“ (Naumburg in Šicková - Fabrici, 2016, str. 47). V Evropě se termín „art therapy“ začal používat až v roce 1940. Podle Šickové - Fabrici (2016) se však začátky arteterapie datují do 18. a 19. století a základem byla myšlenka využití výtvarné produkce pro terapeutický proces.

Historický kontext vzniku arteterapie, který není předmětem této práce, nadále podrobně mapuje např. Šicková - Fabrici.¹

Tato práce dále vychází z konceptů školy Akademie Alternativa s.r.o., instituce akreditované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Ta považuje arteterapii za samostatný, svébytný obor. Důraz je kladen na prožitek, sebezkušenostní techniky a praktické dovednosti, které jsou podepřeny teoretickými znalostmi a příklady z praxe. Nedílnou součástí studia je intenzivní sebezkušenostní výcvik (www.akademiealternativa.cz).

¹ Šicková - Fabrici, J., Základy arteterapie, Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1043-6, str. 47 - 58

1.1 Definice arteterapie

„Jak jste vidět na papíře, tak jste vidět i v životě.“

Tomáš Beníček

V odborné literatuře se setkáváme s různými definicemi tohoto pojmu. Níže uvádíme několik příkladů:

V psychologickém slovníku od Hartla a Hartlové (2000) nalezneme definici arteterapie jako nástroje diagnostiky s použitím uměleckých technik. Klade se zde důraz na aktivitu, přičemž využívá uvolňující, katarzní a projektivní vlastnosti lidské tvořivosti. Díky tomu dochází k porozumění sobě i druhým a k překonání některých problémů. Výsledkem je získání náhledu, změna hodnot či radost z tvorby.

Podle Liebmannové „arteterapie využívá výtvarné umění jako prostředek k osobnímu vyjádření v rámci komunikace, spíše než aby se snažila o esteticky uspokojivé výsledné produkty, posuzované vnějšími měřítky. Výtvarný výrazový prostředek je dostupný každému, ne pouze těm výtvarně nadaným. Tento druh činnosti získal název „arteterapie“ zejména proto, že se nejvíce rozvinul a rozvíjí v oblasti duševního zdraví a převážně v zařízení pro duševně nemocné“ (Liebmann, 2010, str. 14).

Arteterapie podle Šickové - Fabrici „v širším smyslu znamená léčbu uměním, včetně hudby, poezie, prózy, divadla, tance a výtvarného umění. Arteterapie v užším slova smyslu znamená léčbu výtvarným uměním“ (Šicková - Fabrici, 2016, str. 59). Následně definici doplňuje o: „arteterapie představuje soubor uměleckých technik a postupů, které mají kromě jiného za cíl změnit sebehodnocení člověka, zvýšit jeho sebevědomí, integrovat jeho osobnost a přinést mu pocit smysluplného naplnění života“ (Šicková - Fabrici, 2016, str. 61).

Beníček v knize Muzikoterapie a edukace uvádí, že „arteterapie využívá výtvarné umění jako terapeutický prostředek ke komplexní integraci osobnosti. Napomáhá při prevenci, relaxaci, léčbě, umožňuje vlastní sebereflexi (uvědomění) a reflektuje psychický i emoční stav klienta. Umělecká tvorba (výtvarné dílo - artefakt) je v tomto případě prostředek, nikoli cíl (jako je tomu ve výtvarné výchově, která se zaměřuje především na umělecký „výkon“). Umělecká tvorba jako prostředek, představuje jakýsi most mezi klientem a arteterapeutem“ (Beníček in Beníčková, 2017, str. 34).

Jebavá ve své knize uvádí, že „arteterapie je cílený terapeutický proces, realizovaný zejména individuálně, ale také skupinově, jenž řídí či usměřňuje speciálně školená osoba - arteterapeut“ (Jebavá, 1997, str. 5). Dále zmiňuje, že arteterapie je primárně zaměřena na rozvoj tvořivých (kreativních) schopností klienta a na jeho citový vývoj (1997).

Stehlíková Babyrádová (2016) popisuje arteterapii jako léčbu uměním, kde se v této oblasti vzdělává zejména lektor, zatímco klientova pozornost je zaměřena na schopnost vytvářet nebo prožívat umělecké projevy, kde se klade důraz na autenticitu.

Dle Müllera můžeme arteterapii vymezit „jako aplikaci prostředků výtvarného umění (výtvarných médií), použitou za účelem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce a další osobní předpoklady společensky i individuálně přijatelným směrem. Přitom může být aplikována samostatně i v kombinaci s ostatními terapiemi“ (Müller, 2014, str. 71).

1.2 Formy arteterapie

„Arteterapie se člení na **receptivní arteterapii**, kde umění na klienta působí a dochází k impresi (dojem, vjem) - klient není do procesu přímo aktivně zapojen (prohlídka obrazových galérií, umělecké fotografie, obrázková kniha atd.) a **produktivní arteterapii**, při které se klient výtvarně projevuje a dochází k expresi (vyjádření) - klient je do uměleckého procesu přímo zapojen (malba, kresba, koláže, keramika atd.)“ (Beníček, www.arteterapie.net).

Šicková - Fabrici (2016) uvádí, že arteterapii lze realizovat pomocí formy:

- individuální,
- skupinové (sem řadíme i rodinnou arteterapii a arteterapii v partnerském vztahu, jež však může někdo chápat i jako samostatné formy).

1.2.1 Individuální arteterapie

Při individuální arteterapii vzniká úzký vztah mezi klientem a arteterapeutem, protože klient má terapeuta jen pro sebe, navazuje s ním úzký kontakt.

Hornáková se domnívá, že „individuální terapie je vhodná pro klienty, jejichž problém vyžaduje plnou pozornost terapeuta nebo jejichž chování ve skupině by působilo rušivě, odstrašujícím způsobem a mohlo by mít pro druhé klienty negativní následky

(např. agresivita, negativní vůdcovství, psychotické projevy). Zpočátku vyžadují individuální arteterapii např. hyperaktivní, nebo naopak anxiózní děti“ (Hornáková in Šicková - Fabrici, 2016, str. 85).

V publikaci od Potměšilové a Sobkové je uvedeno, že „při individuální arteterapii terapeut pracuje s jedním klientem podle předem domluvených pravidel. Tato dohoda především zahrnuje četnost a délku terapeutických sezení, dále pak způsob práce a tzv. zakázku, tedy to, s čím chce klient pracovat. Forma individuální terapeutické práce je pak především založena na vztahu terapeut - klient“ (Potměšilová, Sobková, 2012, str. 9).

1.2.2 Skupinová arteterapie

Skupinová arteterapie je náročnější formou arteterapie, hlavně pro arteterapeuta. Má však řadu výhod, které Šicková - Fabrici (2016) uvádí:

- sociální učení probíhá rychleji a intenzivněji,
- lidé s totožnými nebo podobnými problémy se mohou podpořit a cítit sounáležitost,
- zpětné vazby členů skupiny jsou podnětné pro každého jednotlivce ve skupině,
- je vhodnější pro toho, kdo prožívá individuální arteterapii příliš intenzivně,
- je demokratičtější, protože moc i odpovědnost se dělí,
- má ekonomický efekt: za tentýž čas se pomůže více lidem.

Nevýhody skupinové arteterapie podle téže autorky:

- hůře se dosáhne diskrétnosti než při individuální arteterapii,
- skupinu je těžší organizačně zvládnout,
- vyžaduje větší pozornost a obratnost terapeuta,
- každému jednotlivci v rámci skupiny se věnuje méně času,
- skupina může dostat „nálepku“ nebo stigma (např. alkoholici).

Většina arteterapeutických skupin mívá 6 až 12 členů. Tento počet je předpokladem pro úspěšné naplnění těchto faktorů (Liebmann, 2010):

- členové jsou schopni zachovávat oční i slovní kontakt se všemi ostatními členy,
- lze dosáhnout skupinové soudržnosti a vzájemné důvěry,
- každý člen skupiny má určitý čas pro zapojení do diskuse,

- je zde dostatek lidí k tomu, aby podpořili interakci a volný tok nápadů a zvládli úkoly skupiny.

Volba mezi skupinovou a individuální terapií závisí na mnoha faktorech: s ohledem na konkrétního klienta a jeho potřeby, povahu jeho problému, na terapeutovi a jeho osobní preferenci určitého typu práce (Potměšilová, Sobková, 2012).

1.3 Metody arteterapie

V další kapitole se blíže podíváme na některé z metod používaných v arteterapii, které Šicková - Fabrici (2016) popisuje:

Imaginace

Je definována jako schopnost vytvářet mentální obrazy a představy, kde se projevují tvořivé schopnosti člověka, jeho přání, obavy i touhy. V arteterapeutickém procesu umožňuje imaginace nejen hlubší sebepoznání, ale také podporuje kreativitu a umožňuje zpracování emočních obsahů. Pod vedením arteterapeuta umožňuje některé situace znovu prožít, zpracovat a zhmotnit do výtvarné podoby.

Animace

Představuje proces, kdy klient oživuje svou výtvarnou tvorbu tím, že jí přiřazuje hlas v podobě třetí osoby. Klient se identifikuje s věcí či postavou z artefaktu a hovoří jejich jménem. Informace o sobě může takto zprostředkovat nepřímo a bez zábran. Tímto způsobem dochází k usnadnění komunikace mezi klientem a terapeutem. Animace je vhodná při práci s úzkostnějšími klienty.

Koncentrace

Je chápána jako metoda, při které se klient soustředí na vytvoření kruhového útvaru - mandaly. Je to cesta k nalezení vlastního středu, zklidnění a zaměření pozornosti, přičemž má významný symbolický a léčivý potenciál.

Restrukturalizace

Jde o proces, při kterém klient přetváří své vnímání, myšlenky a pocity do nové formy. Tímto způsobem může dosáhnout nového porozumění sobě samému a svému životu. Metoda umožňuje klientovi podívat se na problém z jiného úhlu a objevit nová řešení s cílem dosáhnout nového porozumění a změny.

Transformace

Spočívá v přenesení pocitů z vnímání jednoho uměleckého média do jiného. Patří sem výtvarné ztvárnění hudby či úryvků literárních děl, pohybové vyjádření obrazu apod.

Rekonstrukce

Rekonstrukce je způsob dotvoření části uměleckého díla podle vlastních představ a dovedností. Nejjednodušší formou je dokreslovaná koláž, ale může se použít i v plastické podobě. Je zajímavé, jak různě dotvoří tentýž fragment různí autoři. Navzdory tomu, že každý měl stejné východisko, vznikají různorodé obrazy, kompozice.

1.4 Techniky arteterapie

Pod pojmem technika podle Potměšilové a Sobkové (2012) rozumíme konkrétní postup, způsob či úkol, který volí terapeut buď v rámci dané metody nebo v rámci daného osobního tématu klienta nebo skupiny klientů. Techniky stejné autorky dále dělí podle jejich využitelnosti a zaměření:

- **úvodní techniky** - jedná se o techniky, které mají navodit u klienta pocit důvěry, bezpečí, stav relaxace či odbourat strach z výtvarného vyjadřování,
- **techniky zaměřené na práci s problémem** - jsou zaměřeny na řešení konkrétního problému např. budování funkční komunikace, budování funkčních vztahů ve skupině, k budování zodpovědnosti,
- **techniky zaměřené na práci s jedním tématem** - rozvíjení konkrétního tématu klienta by mělo vést k hlubší práci s tímto tématem,
- **techniky zaměřené na rozvoj osobnosti** - jsou zaměřeny na konkrétní oblast rozvoje osobnosti,
- **techniky zaměřené na práci s klienty se speciálními vzdělávacími potřebami** - techniky vhodné pro rozvoj těchto dětí.

Výtvarné techniky uvádí ve své knize Campellová (1998) a jsou zařazeny do následujících kategorií:

- **malování** - temperové barvy, práškové barvy, akvarelové (vodové) barvy, prstové barvy,
- **tisk** - tisk pomocí přírodnin, provázků, látky, houbiček, tisk pomocí částí těla (prsty, ruce, chodidla),

- **kresba** - tužka, pastelky, olejové pastely, voskové pastely, křídové pastely, uhl, rudka,
- **koláž** - kompozice se vytváří seskupováním a nalepováním různých materiálů (např. barevných papírů, látek, přírodnin) na papír (nebo karton, sololit apod.),
- **modelování** - modelovací hlína, samotvrdnoucí hmota, plastelína, modelovací těsto, lze kombinovat se zbytkovým materiálem nebo s kašírováním.

2 PORUCHA VÝVOJE INTELEKTU

„Lidé s postižením jsou zde proto, aby uzdravili tento svět.“

Josef Krček

V souladu s aktuální klasifikací MKN-11² (www.uzis.cz) nahrazujeme dříve používané termíny „mentální postižení“ a „mentální retardace“ na označení „porucha vývoje intelektu“ (icd.who.int). Vzhledem k tomu, že většina dostupné literatury používá starší terminologii, bude v citacích zachováno původní znění.

2.1 Definice poruchy vývoje intelektu

Mentální postižení je podle Vágnerové definováno jako „souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projevuje neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit. Jde o neschopnost dosáhnout přiměřeného stupně intelektového vývoje) méně než 70% normy, přestože postižený jedinec byl dostatečně stimulován. Hlavními znaky mentální retardace jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a z toho vyplývající obtížnost adaptace na běžné životní podmínky. Narušení vývoje rozumových schopností bývá spojeno se změnou dalších schopností a s odlišnostmi ve struktuře osobnosti“ (Vágnerová, 2014, str. 273).

Definice mentálního postižení podle Valenty zní následovně: „mentální retardaci lze vymezit jako vývojovou poruchu rozumových schopností demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i časně postnatální etiologií, která oslabuje adaptační schopnosti jedince“ (Valenta a kol., 2018, str. 34).

Švarcová uvádí, že „mentálním postižením nebo mentální retardací nazýváme trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku organického poškození mozku. Mentální postižení není nemoc, je to trvalý stav, způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku“ (Švarcová, 2003, str. 25).

V publikaci od Matouška je uvedena následující definice: „mentální postižení je souhrnné označení pro vrozené a trvalé omezení adaptačních schopností.“ Následně ji doplňuje o:

2 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí

„Mentální postižení je podstatné omezení stávajícího výkonu vyznačující se podprůměrnou úrovní intelektových schopností se současným omezením v nejméně dvou z následujících adaptačních dovedností - komunikace, sebeobsluha, sociální dovednosti, bydlení ve vlastním domě, využití služeb obce, sebeurčení, zdraví a bezpečnost, školní výkon, volný čas a práce“ (Matoušek a kol., 2005, str. 111).

Černá uvádí definici podle AAMR (American Association for Mental Retardation) z roku 2002: „Mentální retardace je snížená schopnost charakterizovaná výraznými omezeními v intelektových funkcích a také v adaptačním chování, což se projevuje ve schopnosti myslet v abstraktních pojmech a v sociálních a praktických adaptačních dovednostech“ (Černá, 2015, str. 80).

Bendová ve své publikaci odkazuje na definici Světové zdravotnické organizace (WHO), kde je porucha vývoje intelektu definována jako „stav zastaveného či neúplného vývoje, který je charakterizován narušením dovedností projevujících se během vývojového období, přispívajících k povšechné úrovni inteligence, tj. poznávacích, řečových, pohybových a sociálních schopností“ (Bendová, 2011, str. 9).

2.2 Etiologie poruch vývoje intelektu

Vágnerová (2014) uvádí, že poruchou vývoje intelektu se potýká přibližně 3% populace. Z tohoto počtu spadá 70-75 % jedinců do kategorie lehkého postižení, 20% do kategorie středně těžkého postižení a zbývajících 5-10 % do kategorie těžšího postižení.

Příčinou poruchy vývoje intelektu je postižení centrální nervové soustavy. Může k němu dojít různým způsobem, což se projeví závažností postižení a převažujícími symptomy. Jde o multifaktoriálně podmíněné postižení, jeho příčinou může být jak genetická porucha, tak působení exogenních faktorů, které poškodí mozek v rané fázi jeho vývoje. Příčiny vzniku lze shrnout dle časového hlediska do několika základních skupin:

1. PRENATÁLNÍ OBDOBÍ

Genetické podmínění vzniku poruchy vývoje intelektu

- Poruchy vzniklé na bázi odlišného počtu nebo struktury autozomů - příkladem je trizomie 21. chromozomu, známá jako Downův syndrom.
- Poruchy vzniklé na bázi odlišného počtu nebo struktury pohlavních chromozomů - příkladem je syndrom lomivého X postihující převážně chlapce.

- Poruchy vzniklé na bázi onemocnění způsobeného genovou poruchou - k poškození mozku dochází v důsledku poruchy metabolismu, příkladem je neléčená fenylketonurie.
- Polygenně podmíněné omezení intelektového vývoje - jde spíše o krajní variantu normy, postižený jedinec má určitý počet nestandardních genů, které ovlivňují rozvoj CNS, v tomto případě bývají obvykle obdobně postiženi i rodiče a sourozenci (Vágnerová, 2014).

Teratogenní faktory působící v prenatálním vývoji

Prostřednictvím organismu matky, který je primárním prostředím plodu, mohou v období těhotenství působit i faktory poškozující normální vývoj dítěte. Mohou to být vlivy:

- fyzikální - např. ionizující záření,
- chemické - např. některé léky, alkohol nebo jiné drogy,
- biologické - např. virové a mikrobiální teratogeny (Vágnerová, 1999).

2. PERINATÁLNÍ OBDOBÍ

Za perinatální období označujeme období během porodu a krátký čas po něm. Z hlediska etiologie ho lze pojmut jako období, kdy může vývoj centrální nervové soustavy dítěte poškodit hlavně nezvyklá zátěž, jakou je např. mechanické poškození mozku a nedostatek kyslíku, dále nedonošenost, nízká porodní váha a také nefyziologická těžká novorozenecká žloutenka (Valenta, 2018).

3. POSTNATÁLNÍ OBDOBÍ

Příčinou poruchy vývoje intelektu může být poškození mozku v raném věku zánětlivým onemocněním, úrazem, otravou, či nádorem. Do kategorie poruchy vývoje intelektu jsou zařazována pouze postižení vzniklá do dvou let, pokud vzniknou později, jsou řazena mezi demence (Vágnerová, 2014).

2.3 Diagnostika poruchy vývoje intelektu

Valenta (2018) uvádí tři diagnostická kritéria, která musí být splněna:

1. **Deficit intelektových funkcí** - potvrzený klinickým vyšetřením a standardizovaným testem (uvažování, řešení problémů, plánování, abstraktní myšlení, usuzování, vzdělávání ve škole i učení se na základě zkušenosti).

2. **Deficit adaptivních funkcí** - který vede k neschopnosti naplnit vývojové a sociokulturní standardy pro nezávislost a odpovědnost (komunikace, začlenění do společnosti, nezávislá existence doma, ve škole, v práci).
3. **Počátek v období vývoje** - začátek obtíží spadá do období raného vývoje (do dvou let věku dítěte).

2.4 Stupně závažnosti u poruchy vývoje intelektu

Rozlišují se různé stupně závažnosti u poruch vývoje intelektu. Osoby s lehkou formou často mohou prožívat velmi kvalitní samostatný život s minimální podporou. Obecně platí, že čím těžší stupeň závažnosti, tím víc je osoba závislá na podpoře a péči jiných lidí (Osgood, 2023).

Dle MKN-11 dělíme stupně na:

Porucha vývoje intelektu - lehká (dříve lehká mentální retardace): IQ 50 - 69

Lidé s lehkou poruchou vývoje intelektu dovedou i v dospělosti uvažovat v nejlepším případě na úrovni dětí středního školního věku. Respektují základní pravidla logiky, ale nejsou schopni myslet hypoteticky, v jejich verbálním projevu chybí většina abstraktních pojmů. Myšlení i řeč jsou konkrétní. Jejich mluvní projev je jednodušší, užívají kratších vět, ani jejich výslovnost nebývá zcela bezchybná. Jsou schopni se učit, pokud jsou respektovány jejich limity. V dospělosti mohou dosáhnout částečné samostatnosti, jsou pracovně začlenitelní, ale potřebují dohled a oporu.

Porucha vývoje intelektu - střední (dříve středně těžká mentální retardace): IQ 35 - 49

Uvažování těchto jedinců odpovídá úrovni myšlení předškolního dítěte, které vždycky nerespektuje pravidla logiky. V jejich slovníku chybějí i méně běžné konkrétní pojmy. Verbální projev bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný. Učení má charakter mechanického podmiňování, k zafixování čehokoli je potřeba četného opakování. Jsou schopni osvojit si běžné návyky a jednoduché dovednosti, především v oblasti sebeobsluhy. Mohou vykonávat jednoduché pracovní úkony, pokud nejsou náročné na přesnost a rychlost. Potřebují trvalý dohled.

Porucha vývoje intelektu - těžká (dříve těžká mentální retardace): IQ 20 - 34

Lidé s těžkou poruchou vývoje intelektu jsou schopni chápat jen základní souvislosti a vztahy, uvažují na úrovni mladšího batolete. Omezení je zřejmé i v oblasti řeči, naučí se nanejvýš jen několik špatně artikulovaných slovních výrazů, které navíc často používají

nepřesně. Někdy nemluví vůbec. Jejich učení je značně limitováno a vyžaduje dlouhodobé úsilí, i pak zvládnou pouze základní úkony sebeobsluhy a plnění několika pokynů. Často jde o kombinované postižení, mnozí z nich mají postiženu i motoriku, trpí epilepsií apod. Jsou závislí na péči jiných lidí.

Porucha vývoje intelektu - hluboká (dříve hluboká mentální retardace): IQ 0 - 19

Ve většině případů jde o kombinované postižení. Poznávací schopnosti se téměř nerozvíjejí, jedinci s hlubokou poruchou vývoje intelektu jsou maximálně schopni diferencovat známé a neznámé podněty a reagovat na ně libostí či nelibostí. Nevytvoří se ani základy řeči. Jsou komplexně závislí na péči jiných lidí (Vágnerová, 2014).

2.5 Psychologická charakteristika lidí s poruchou vývoje intelektu

Tento text se zaměří na psychologické charakteristiky osob s touto poruchou. Blíže popíšeme jejich kognitivní schopnosti, emoční prožívání, nápadnosti v chování a osobnost.

Porucha poznávacích schopností:

- preference podnětového stereotypu - je typickým znakem, bývají pasivnější a více závislí na zprostředkování informací jinými lidmi, snížená apetence a aktivita v poznávání, orientace v běžném prostředí je mnohem náročnější, protože hůře rozlišují významné a nevýznamné znaky jednotlivých objektů a situací a hůře chápou jejich vzájemné vztahy, důsledkem toho je silnější závislost na jiném člověku či preference známého prostředí,
- myšlení - rozvoj myšlení je významně omezen, je redukován především v oblasti abstrakce, myšlení je konkrétní a vázáno na realitu, neschopnost nahlédnu se projeví sníženou kritičností a snazší ovlivnitelností, myšlení je charakteristické značnou stereotypností, rigiditou a ulpíváním na jednom způsobu řešení jako obrana před novými podněty, které jsou nesrozumitelné, chápavost bývá zpomalená, jednoduchá s konkrétností úsudků (Švarcová, 2003),
- paměť - je převážně mechanická, naučí se obsahům mechanicky a bez porozumění, konkrétní a krátkodobá, pro hlubší zapamatování potřebují zpravidla mnoho opakování, nedokážou oddělit věci na podstatné a nepodstatné, většinou nejsou schopni jednou osvojené poznatky využít v jiné situaci (Valenta, 2018),

- schopnost učení - je v různé míře omezena, nepříznivý vliv má nedostatečná koncentrace pozornosti, snížená mechanická i logická paměť, snížená efektivita učení bývá příčinou zbytečné rezignace okolí na jejich další rozvoj, učení něčemu novému není příliš atraktivní, proto musí být motivováni jiným způsobem, obtížné je i zapamatování postupů, což znesnadňuje vytváření důležitých dovedností a návyků (např. v oblasti sebeobsluhy),
- verbální schopnosti - bývají postiženy komplexně, mají potíže s porozuměním běžného sdělení, mají nedostatečnou slovní zásobu a potíže s pochopením celkového kontextu, nechápou ironii, žert nebo nadsázku, stručné a konkrétní sdělení je nejvhodnější variantou, typickým znakem je jazyková necitlivost, která se projevuje četnými agramatismy, verbální výkony jsou snížené, omezené a zpomalené, mívají méně přesnou výslovnost, může jít o nedostatky v motorické koordinaci mluvidel, zpomalené tempo rozvoje řeči, u závažněji postižených nabývá na významu neverbální způsob komunikace (Vágnerová, 2014).

Nápadnosti emočního prožívání a odlišnost motivace:

- emoční prožívání - častěji se projevuje emoční labilita a střídání nálad, mohou být zvýšeně dráždiví, impulzivní, hyperaktivní nebo naopak celkově zpomalení, mívají nízkou frustrační toleranci, snadněji podléhají panickým, agresivním nebo únikovým reakcím, jimiž se vyrovnávají s frustrující situací, nedostatečná sebekontrola a neschopnost ovládat vlastní emoce spojená s koncentrací na přítomnost, vedou k chování, které je zaměřené na bezprostřední uspokojení, mnohdy chybí motivace k řešení problémů (Valenta, 2018),
- základní psychické potřeby - jsou stejné jako u jiných lidech, i když mohou být pod vlivem omezenější kapacity rozumových schopností různým způsobem modifikovány, obecně platí, že čím je člověk závažněji postižen, tím více je v jejich saturaci závislý na jiných lidech,
- potřeba stimulace - preferují stereotypnější, jednodušší a jednoznačnější stimulaci, důležitým aspektem stimulace je její srozumitelnost, v opačném případě představují zátěž a vyvolávají obranné reakce,
- potřeba učení - může být slabší a může být ovlivněna větší závislostí na zprostředkující aktivitě jiných lidí, poskytnutých informací nesmí být příliš mnoho, musí se opakovat a měl by v nich být jednoduchý řád, jemuž by mohli porozumět,

- potřeba citové jistoty a bezpečí - bývá silná, citová jistota a stabilita prostředí je pro ně důležitější než pro zdravé, může kompenzovat nejistotu vyplývající ze subjektivně obtížnějšího porozumění okolnímu světu,
- potřeba seberealizace - sebehodnocení bývá pouze mechanickou akceptací názoru autority, na níž jsou závislí, nezabývají se zvažováním různých možností své budoucí seberealizace, spokojí se s dosažením pozitivní odezvy u ostatních, která jim jejich vlastní hodnotu aktuálně potvrzuje,
- potřeba životní perspektivy - její vznik je závislý na schopnosti chápat pojem času, diferencovat minulost, přítomnost a budoucnost, závažněji postižení význam budoucnosti nechápou, nedělají si žádné další plány a nepředstavují si svůj budoucí život (Vágnerová, 2014).

Nápadnosti v chování:

- neschopnost porozumět platným normám a pochopit jejich podstatu - důvodem je odlišné zpracování informací a sklon k bezprostřednímu reagování, snížená přizpůsobivost k sociálním požadavkům, schopnost osvojování pravidel je limitovaná, nejsou schopni domýšlet své jednání a předvídat jeho důsledky (Valenta, 2018),
- neschopnost vyjádřit své aktuální pocity - problematické chování může sloužit ke komunikaci s okolím, sdělují tak subjektivně důležité informace, chování bývá rigidní a sugestibilní (Švarcová, 2003),
- autostimulace - může sloužit jako náhradní zdroj podnětů a může fungovat i jako mechanismus uvolňující napětí vyvolané kumulací nepříjemných pocitů,
- sklon k agresivnímu jednání - zvyšuje se v období adolescence a rané dospělosti zejména u mužů, tendence je projevem nedostatečného sebeovládání, neschopností odhadnout vlastní fyzickou sílu a možné následky svého jednání, příčinou může být narůstající stres daný požadavky nebo i primární poškození mozku, které zvyšuje dráždivost a sklon k impulzivním reakcím,
- kriminální chování - lze se s ním vzácněji setkat především u mladších mužů, souvisí s omezením jejich kompetencí, obvykle jde o nevýznamné krádeže či impulzivní násilí, jejich činy nejsou plánované či připravované, bývají spíše oběťmi trestné činnosti než jejími pachateli, nejsou schopni vyhodnotit nebezpečné, zdraví či život ohrožující situace (Vágnerová, 2014).

Osobnost člověka s poruchou vývoje intelektu:

- sebezpojetí - je ovlivněno jejich způsobem uvažování a omezenou možností pochopit, jaké mají reálně kompetence a v čem jsou odlišní od ostatních, v důsledku toho neodpovídá jejich sebehodnocení realitě, bývá nekritické a ovládané emocionálně, jsou závislí na názorech jiných lidí, nekritičnost a zvýšená sugestibilita jsou příčinou jejich snadné ovlivnitelnosti, pozitivní sebehodnocení slouží jako základ motivace, zkreslený názor na sebe samého může působit jako potvrzení nedostatečného rozvoje rozumových schopností a může vést k chování, které je sociálně rušivé nebo dokonce ohrožující, těžko se přizpůsobují novým situacím a stejně obtížně mění i názor na sebe sama a své možnosti (Vágnerová, 2014).

Psychologie poruch vývoje intelektu vychází ze stále se rozvíjejícího poznání specifických zvláštností psychiky lidí s touto poruchou. To sice více či méně omezuje jejich kognitivní procesy, ale nezřídka jim umožňuje žít bohatým emocionálním životem, poměrně málo se lišícím od života intaktních jedinců. Psychika lidí s poruchou vývoje intelektu v sobě skrývá řadu možností v oblasti specifických vloh. Každý tento jedinec je svébytnou bytostí s vlastními lidskými potřebami i problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné podporovat a rozvíjet (Švarcová, 2003).

2.6 Arteterapie u klientů s poruchou vývoje intelektu

Jak uvádí Šicková - Fabrici (2016) hlavním cílem arteterapie u této cílové skupiny je kompenzace intelektových deficitů, poznávacích funkcí a chápání jevů v souvislostech. Vhodnými technikami jsou tělesně orientované techniky, které probíhají hmatově. Takto zprostředkovaný zážitek pomocí výtvarných aktivit umožňuje způsob učení se o světě a jeho souvislostech. Tyto aktivity, které rozvíjejí tvořivost, budují v jedincích s poruchou vývoje intelektu kreativitu a podporují adekvátní sebevědomí a sebehodnocení.

U klientů s poruchou vývoje intelektu je dobré posilovat sebedůvěru a pocit důležitosti pro společnost. Vhodnými technikami jsou techniky relaxační a techniky, při kterých vznikne artefakt, který by si mohli vystavit nebo dát někomu jako dárek. Je dobré nejdříve ukázat, jak technika funguje. (Potměšilová, Sobková, 2012).

Dle Liebmannové (2010) jsou vhodné arteterapeutické aktivity, které se vztahují k nim samým a k okolnímu světu.

Příklady technik uvádí Potměšilová, Sobková (2012), Šicková - Fabrici (2016) a Liebmannová (2010):

- frotáž,
- rozfoukávání barev,
- modelování z plastelíny,
- modelování z hlíny,
- zkoumání výtvarných médií,
- techniky zaměřené na koncentraci, zručnost a paměť,
- skupinové obrazy,
- propojení s ostatními druhy výrazového umění.

3 JEMNÁ MOTORIKA

„Ruka je pro člověka primárním nástrojem.“

Daniela Oddone

„Jemná motorika představuje komplexní pohybovou funkci člověka s rozměry bio - psycho - sociálními. Je projevem vyspělé tvořivé činnosti jeho mozku. Ztráta nebo zmenšení schopnosti manipulovat s předměty člověka těžce znevýhodňuje jak v lidské společnosti, tak u sebe samého“ (Vyskotová, Macháčková, 2013, str. 7).

3.1 Definice jemné motoriky

„Jemnou motorikou většinou rozumíme pohyby ruky, uchopování předmětů a manipulaci s nimi“ (Valenta, 2018, str. 219).

Langmeier J., Langmeier M. a Krejčířová definují jemnou motoriku jako „pohyby rukou a manuální dovednosti při zacházení s předměty a přizpůsobivé reakce smyslů a motoriky při pozorování a ovládání okolí, tedy při hře a řešení úkolů“ (Langmeier J., Langmeier M., Krejčířová, 1998, str. 52).

Definici jemné motoriky uvádí Vyskotová a Macháčková „jako schopnost obratně kontrolovaně manipulovat s malými předměty v malém prostoru. Zahrnuje všechny pohybové aktivity prováděné drobnými svalovými skupinami, zejména rukou, ale i úst či nohou, vyžadující přesnost při plnění motorického úkolu. Je typická pro kreativní aktivity člověka. Příroda utvořila v průběhu fylogeneze živočišný druh, který dokáže pomocí svých rukou a úst vytvářet neobyčejně krásné, složité a užitečné předměty, sloužící a usnadňující mu život na této planetě“ (Vyskotová, Macháčková, 2013, str. 10).

Podle Doležalové „jemná motorika představuje schopnost manipulace s drobnými předměty, jedná se o zručnost prstů a ruky. Předpokladem je zvládnutí hrubé motoriky a koordinace se smyslovými orgány. Jemnou motoriku rozvíjíme v činnostech s drobnými materiály, při hře se stavebnicemi, modelováním atp.“ (Doležalová, 2010, str. 37).

Krivošíková rozumí jemnou motorikou „pohyby řízené menšími svaly. Je opakem hrubé motoriky, která je prostorově rozsáhlejší a uskutečňují ji velké svalové skupiny. Uplatňuje se především v jemných pohybech rukou, prstů a palce. Obvykle v koordinaci se zrakovou kontrolou“ (Krivošíková, 2011, str. 189).

3.2 Vývoj jemné motoriky

Každé dítě se vyvíjí individuálním tempem a děti s postižením dosáhnou určitých vývojových milníků později. Je důležité zvolit takové činnosti, které odpovídají vývojové úrovni než chronologickému věku (Kurtzová, 2015).

Charakteristické vývojové milníky při normálním vývoji (Kurtzová, 2015)

6 měsíců	přendává hračky z jedné ruky do druhé, sahá po hračce všemi prsty
9 měsíců	bere kostky do prstů, při uchopení předmětů ohýbá zápěstí
12 měsíců	postaví na sebe dvě kostky, uchopí malý předmět dvěma prsty, drží tužku v sevřené pěsti, pomáhá obracet stránky v knize
15 měsíců	postaví na sebe tři kostky, dokáže vložit malé kuličky do otvoru, nabírá lžičkou a rozlévá přitom
18 měsíců	postaví na sebe čtyři kostky, samostatně obrací stránky v knize (2 až 3 najednou)
24 měsíců	postaví na sebe sedm kostek, navléká malé korálky
30 měsíců	postaví na sebe devět kostek, obrací jednotlivé stránky v knize, uchopuje tužku do jedné ruky
36 měsíců	postaví na sebe deset kostek, drží tužku v prstech jako dospělý
4 roky	správně si obléká ponožky a obouvá boty, správně si myje a utírá ruce
5 let	oblékne se s minimální pomocí, zaváže smyčku na tkaničce u bot
6 let	používá nůž a vidličku, čitelně napíše na řádek své jméno, dokáže bezpečně nosit křehké předměty

Specifika u osob s poruchou vývoje intelektu (Valenta, 2018):

- porucha vývoje intelektu lehká - vývoj jemné motoriky je oproti normě pomalejší, potíže se projevují zejména v období školní docházky, vhodným cvikem a výchovným vedením se tyto nedostatky mohou postupně zlepšovat, během dospívání a dospělosti dosáhnou i normy,
- porucha vývoje intelektu střední - vývoj jemné motoriky je výrazně zpomalen, trvale zůstává celková neobratnost, obtíže s koordinací pohybů i při jemných úkonech např. zapínání knoflíků, zavazování tkaniček apod.,
- porucha vývoje intelektu těžká - psychomotorický vývoj je značně opožděn již v raném věku, tyto děti trpí značným stupněm poruchy motoriky a jinými přidruženými vadami,

- porucha vývoje intelektu hluboká - děti jsou většinou imobilní nebo výrazně omezené v pohybu.

3.3 Rozvoj jemné motoriky

Kurtzová (2015) popisuje rozvoj jemné motoriky jako nezbytný proces pro úspěšné a samostatně vykonávané běžné denní činnosti. Dovednosti, které tvoří celek známý jako jemná motorika, vyžadují použití malých svalů rukou, úst a očí a nejrychleji se rozvíjí v raném dětství. Zlepšují se až do dospělosti, provádí-li jedinec opakovaně běžné denní činnosti nebo si osvojuje dovednosti nové. Jemná motorika ovlivňuje také činnosti spojené se školními dovednostmi. Děti, které mají potíže v oblasti jemné motoriky mohou mít nižší sebevědomí, neboť si uvědomují, že některé činnosti vykonávají hůře než ostatní. Jemná motorika ovlivňuje i mnoho dalších každodenních činností jako je zapínání zipů, čištění zubů, mytí apod.

Doležalová uvádí, že „k rozvoji jemné motoriky docházíme postupně od velkých pohybů nebo od manipulace s většími předměty k menším pohybům a k ovládnutí malých předmětů“ (Doležalová, 2010, str. 37).

3.3.1 Arteterapeutické aktivity vhodné pro rozvoj jemné motoriky

„Pomocí arteterapie začíná rozvoj jemné motoriky tam, kde si klient vezme sám list papíru.“ Marcela Štěrbová

Arteterapie nabízí širokou škálu aktivit, které nejen podporují kreativitu a sebevyjádření, ale také přispívá k rozvoji jemné motoriky. Jako unikátní médium uvádí Šicková - Fabrici (2010) hlínu. Umožňuje nejen rehabilitaci jemné motoriky, ale i stimulaci hmatového smyslu, rozvíjí emocionální a paměťovou zkušenost. Hmat ovlivňuje to, jak vnímáme sami sebe, jak reagujeme na naše okolí a sociální interakci.

Dalšími aktivitami jsou:

- malování,
- kreslení,
- modelování z modelíny,
- koláže,
- stříhání a lepení.

3.4 Potíže v oblasti jemné motoriky

Ruka je nejdůležitějším nástrojem, díky kterému člověk vstupuje do interakce s okolím. Obratnost lidské ruky je založena na schopnosti kontrolovat pohyb a sílu prstů vzhledem k prováděnému úkolu. Důležitým rysem manipulace s nástroji je schopnost kontrolovat jemnou motoriku a sílu jednotlivých prstů (Vyskotová, Macháčková, 2013). Ruka zajišťuje také úchopové schopnosti. Umožňuje jemnou a přesnou diferenciaci, percepce koordinovaných činností, ale také silový výkon a statické držení. Jakékoliv potíže v těchto oblastech znamenají soubor problémů od narušené sebeobsluhy až po narušení společenských a sociálních vztahů (Klusoňová, 2011).

Kurtzová (2015) popisuje potíže s jemnou motorikou v oblasti nízkého svalového napětí a s oddělením jemnějších pohybů ruky od velkých pohybů celého těla. Dále potíže se schopností manipulovat s předměty v dlani a přesouváním malých předmětů pomocí prstů. Také nesprávný úchop tužky a neobratná manipulace s předměty, kde je zapotřebí přesnost, např. používání nůžek a střihání. Jemná motorická činnost také vyžaduje koordinaci oka a ruky, v souvislosti s tím se mohou projevit potíže i v následném plánování pohybů.

Postižení jemné motoriky prstů a rukou se u osob s poruchou vývoje intelektu projevuje již v dětském věku menší obratností při jemných pracích, při kreslení a psaní. V kresbě lidské postavy se projevuje malý počet detailů, neadekvátní spojování částí, které k sobě ve skutečnosti nepatří. Každý jedinec je však jedinečná osobnost s charakteristickými rysy. Do jaké míry je oblast jemné motoriky narušena, záleží na druhu poruchy vývoje intelektu, na její hloubce, rozsahu a na tom, zda jsou všechny složky psychiky postiženy rovnoměrně nebo zda jsou některé psychické funkce postiženy výrazněji (Valenta, 2018).

3.5 Druhy úchopů

Krivošíková definuje úchop „jako statickou polohu ruky, ve které můžeme předmět bezpečně držet jednou rukou“ (Krivošíková, 2011, str. 190). Podobně definuje úchop i Hadraba: „Úchop je aktivní dotyk za spoluúčasti hmatu s bližším cílem dotýkané udržet a s eventuálním dalším cílem užít držené k určité činnosti“ (Hadraba in Krivošíková, 2011, str. 190)

„Úchopy jsou základní formou a současně podmínkou manipulace. Jedná se o aktivní dotyk předmětu rukou za spoluúčasti hmatu s bližším cílem dotýkané udržet, s eventuálním dalším cílem užít držené k určité činnosti. Úchop lze chápat jako interakci ruky a uchopovaného předmětu“ (Vyskotová, Mácháčková, 2013, str. 53). Při úchopu je nutné brát v úvahu jak anatomické a funkční možnosti ruky, tak fyzikální vlastnosti předmětu (velikost, tvar, hmotnost, teplota atd.), (Vyskotová, Macháčková, 2013). Existuje celá řada úchopů. Níže uvádíme dvě skupiny z nich, a to dynamický a statický úchop, které se dále dělí na charakteristické podskupiny.

3.5.1 Statický úchop

Statický úchop slouží k udržení objektu nebo subjektu v žádané pozici v prostoru (Vyskotová, Macháčková, 2013). Druhy statických úchopů jsou:

- tužkový úchop - správný úchop zahrnuje tři prsty: palec, ukazováček a prostředníček, palec a ukazováček svírají tužku, zatímco prostředníček ji podepírá zespodu, tyto prsty by neměly být prohnuté či pokrčené,
- klíčový úchop - v kontaktu je břicho palce s hranou ukazováku,
- úchop koule - využívá všech pěti prstů, prsty jsou od sebe vzdáleny podle tvaru a velikosti předmětu, předmět je v kontaktu s celou plochou dlaně,
- úchop válce - používá se pro manipulaci s většími předměty, které se musí držet pevně, během úchopu prsty svírají předmět, plocha dlaně je v kontaktu s předmětem a palec je v opozici vůči předmětu,
- pinzetový úchop - je typem uchopení, při kterém se používají špičky palce a ukazováku k uchopení malých předmětů,
- nehtový úchop - typ uchopení, při kterém se používá pouze vrchol palce a ukazováku, je to velmi jemný a precizní úchop, který se využívá pro manipulaci s extrémně malými předměty,
- háček - předmět je zavěšen na našich prstech, které nahrazují věšák či háček, používá se např. při nošení tašek,
- pěst - při tomto úchopu je ruka sevřená v pěst a předmět je sevřen mezi dlaní a prsty,
- špetka - při špetkovém úchopu se používají především břicha třech prstů - palce, ukazováčku a prostředníčku.

3.5.2 Dynamický úchop

Dynamický úchop je vždy spojen s nějakým typem manipulace prsty s drženým předmětem. Kromě samotného držení předmětu je požadován další motorický úkon, který bývá velmi přesný, precizní a vyžaduje koordinační vyspělost. Tyto úchopové a manipulační aktivity se řadí mezi složitější a komplexnější (Vyskotová, Mácháčková, 2013). Níže uvádíme druhy dynamických úchopů:

- zmáčknutí zapalovače,
- stříhání,
- odemykání,
- otevření dveří klikou,
- sprejování,
- otevření uzávěru.

4 FORMA SOCIÁLNÍ SLUŽBY DENNÍ STACIONÁŘ

Sociální služby pomáhají lidem žít běžným životem. Umožňují jim pracovat, nakupovat, navštěvovat školy, navštěvovat místa víry, účastnit se aktivit volného času, starat se sám o sebe, o domácnost apod. Zaměřují se na zachování co nejvyšší kvality a důstojnosti jejich života. Sociální služby jsou poskytovány jednotlivcům, rodinám i skupinám obyvatel. Mezi nejpočetnější skupiny příjemců sociálních služeb patří zejména senioři, lidé se zdravotním postižením, rodiny s dětmi, ale také lidé, kteří z různých důvodů žijí na okraji společnosti (www.mpsv.cz).

Cílem sociálních služeb je:

- zachovávat lidskou důstojnost klientů,
- vycházet z individuálně určených potřeb klientů,
- rozvíjet aktivně schopnosti klientů,
- zlepšit nebo alespoň zachovat soběstačnost klientů,
- poskytovat služby v zájmu klientů a v náležité kvalitě.

4.1 Definice denního stacionáře

Denní stacionáře poskytují ambulantní služby osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Služba obsahuje pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Služba se poskytuje za úhradu (www.mpsv.cz).

4.2 Zákoné vymezení sociální služby

V České republice je poskytování sociálních služeb upraveno zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento zákon detailně vymezuje rámec pro poskytování pomoci a podpory osobám, které ji potřebují, a zajišťuje, aby byly tyto služby poskytovány kvalitně a s respektem k právům uživatelů.

Hlavním cílem zákona je vytvoření podmínek pro uspokojování přirozených potřeb lidí, a to formou podpory a pomoci při zvládnání péče o vlastní osobu, v soběstačnosti nezbytné pro plnohodnotný život a v životních situacích, které mohou člověka vyřazovat z běžného života společnosti.

Formu sociální služby denní stacionář dále popisuje paragraf č. 46, díl č. 3:

§ 46

Denní stacionáře

(1) V denních stacionářích se poskytují ambulantní služby osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku nebo zdravotního postižení, a osobám s chronickým duševním onemocněním, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- b) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- c) poskytnutí stravy,
- d) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- e) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- f) sociálně terapeutické činnosti,
- g) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (www.mpsv.cz).

4.3 Sociální práce s klienty s poruchou vývoje intelektu

„Sociální práce je uměním, které vyžaduje velikou škálu dovedností.“

(Matoušek, 2001, str. 192)

Současným ideálem je směřování k tomu, aby lidé s poruchou vývoje intelektu mohli využívat běžné zdroje, jež poskytují služby veřejnosti. To znamená, aby žili ve společnosti co možná nejvíce stejným způsobem jako ostatní lidé. S tím souvisí i představa o co největší samostatnosti klientů. Podpora ze strany pracovníků sociálních služeb by měla být poskytována jen v záležitostech, které klient sám nezvládá. Tam, kde si umí poradit, by měl mít dostatečný prostor pro své řešení. Klient by měl být na službě co nejméně závislý. Služba by mu měla pomoci k tomu, aby si dokázal svůj život řídit sám, a měla by být poskytována podle standardizované metodiky (Matoušek, 2005).

Cíle sociální práce:

- **integrace** - začleňování lidí s poruchou vývoje intelektu do společnosti, předpokladem je přítomnost těchto lidí v běžném prostředí, v městské hromadné dopravě, v restauracích, obchodech apod., využívání běžných služeb podporuje jejich samostatnost, o začlenění mezi intaktní vrstevníky by se mělo usilovat co nejdříve,
- **rozvíjení schopností a dovedností** - například dokázat navázat kontakt, komunikovat a zapojit se tak do společnosti, důležitým krokem je také šíření osvěty ve většinové společnosti a snaha změnit pohled této společnosti tak, aby lidi s poruchou vývoje intelektu chápali jako spoluobčany, s nimiž se dá komunikovat,
- **bydlení** - podpora v hledání vhodného bydlení, tato podpora je důležitým krokem k jejich větší samostatnosti a začlenění do společnosti,
- **zaměstnání** - podpora v hledání zaměstnání, je to příležitost rozvíjet své schopnosti a setkávat se s dalšími lidmi,
- **volný čas** - podpora v hledání trávení volného času podle jejich zájmů,
- **zmenšování podpory** - postupné snižování podpory k větší samostatnosti klienta vede ke zlepšování schopností, cílem je poskytovat podporu do takové míry, do které je klient ochoten spolupracovat, mělo by být možné, aby klient mohl žít v komunitě způsobem života, jaký si sám zvolí,
- **vzdělavatelnost** - klade se důraz na rozvoj dovedností, které umožní vzdělávat se v běžné škole nebo škole se speciálním vzdělávacím programem (Matoušek, 2005).

U dospělých lidí s poruchou vývoje intelektu platí, že by s nimi měli pracovníci jednat jako s dospělými lidmi, tzn. respektovat jejich soukromí, chápat je jako sobě rovné, brát vážně jejich rozhodnutí. Při práci s touto cílovou skupinou je důležité podávat informace srozumitelnou formou, tzn. používat krátké věty, bez cizích slov. Někdy je potřeba si formou otázek zpětně ověřit, zda klient sdělení pochopil, či hledat jiný způsob komunikace, např. pomocí piktogramů. Podávat srozumitelné informace je nutné k tomu, aby se klienti mohli podílet na rozhodování o podobě služby a provádět tzv. informovanou volbu (Matoušek, 2005). Postižení, bez ohledu na to, jak ho definujeme, ovlivňuje nejen naše vlastní myšlení a chování, ale i to, jak vnímáme a reagujeme na lidi, kteří mají tuto nálepkou. Je třeba si neustále uvědomovat, že člověk není definován pouze svou diagnózou. Je užitečné nevnímat intelektové postižení jako určující faktor toho, co člověk může či nemůže dokázat (Osgood, 2023).

4.4 Denní stacionář Človíček

V denním stacionáři Človíček je poskytována ambulantní služba lidem ve věku 18 až 64 let, kteří mají sníženou soběstačnost z důvodu mentálního znevýhodnění nebo kombinovaného postižení a jejich situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

Sociální služba není poskytována osobám, jejichž zdravotní stav vyžaduje lékařskou či ošetrovatelskou péči v době poskytování služby, ani osobám, jejichž přidružené postižení není kompenzováno.

Vize:

Co nejsamostatnější člověk s postižením.

Poslání:

Poskytovat bezpečný prostor a soustavnou podporu pro rozvoj člověka s postižením.

Nabízené činnosti:

- základní sociální poradenství,
- pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- poskytování stravy,
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se se společenským prostředím,
- sociálně-terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Cíle:

- pomáhat s péčí o vlastní osobu,
- zajistit přiměřené denní aktivity,
- zapojovat do mezilidských kontaktů a společenských vazeb,
- podporovat dovednosti pro samostatnější život.

Při práci s klienty je uplatňována metoda **Empowerment**. Jedná se o přístup k lidem s poruchou vývoje intelektu, který je zaměřen na rozvíjení a posilování důležitých dovedností podstatných pro život. Metoda usiluje o maximální možné zapojení klientů do chodu zařízení a do společnosti (www.zapad.diakonie.cz).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 ARTETERAPIE A JEJÍ VLIV NA JEMNOU MOTORIKU U KLIENTŮ S PORUCHOU VÝVOJE INTELEKTU

Praktická část této práce se zaměřuje na ověření vlivu arteterapie na rozvoj jemné motoriky u dospělých klientů s poruchou vývoje intelektu. Na základě stanovených výzkumných otázek a hypotéz byly navrženy a realizovány cílené arteterapeutické intervence. V této části práce jsou dále uvedeny popisy jednotlivých klientů, záznamy průběhu jednotlivých setkání a použité metody a techniky pro vyhodnocení.

5.1 Kazuistiky

Kazuistiky byly vypracovány na základě vyplněného dotazníku od rodičů či opatrovníků klientů a přímého pozorování během práce s klienty v denním stacionáři. Jména klientů byla anonymizována.

Hana

Hana je 23letá žena s diagnózou poruchy vývoje intelektu středního stupně. Je z neúplné rodiny a má mladší nevlastní sestru. V minulosti navštěvovala speciální základní školu a speciální učiliště. V chování se projevují časté automatismy jako je kývání a stereotypní pohyby rukou a prstů. Má ráda pozitivní odezvu a pozornost, kterou často vyhledává u ostatních. I přes své intelektové omezení je Hana schopna komunikovat a vyjádřit své potřeby pomocí jednoduchých vět. Objevuje se i samomluva, kde si Hana opakuje určité věty, zřejmě z filmů, které viděla. Má však potíže s jemnou motorikou, což se projevuje například při jídle, oblékání nebo při manipulaci s malými předměty. Je schopna pracovní činnosti pod dohledem. Vadí jí hluk a vyhledává klidnější prostředí. Ráda tráví čas s rodinou a přáteli, má ráda hudbu, zpěv, filmy a skládání puzzle. V současné době navštěvuje stacionář Človíček, kde je jí poskytována podpora a péče o vlastní osobu.

Patrik

Patrik je 33letý muž s diagnostikovanou poruchou vývoje intelektu středního stupně. Vyrostl v úplné rodině, má mladší sestru. Ve volném čase rád hraje karty, sleduje televizi a podniká s rodinou společné výlety, konkrétně pěší turistiku. Zvládá jednoduché úkony denní péče, manuální činnosti pod dohledem a je schopen samostatného nákupu. I přes své omezení je Patrik společenský člověk, který má rád kontakt s ostatními lidmi. Potřebuje však určitou podporu při řešení složitějších úkolů a situací. V chování se objevuje nerespektování osobní zóny jiných lidí, což působí rušivě a může ostatní odrazovat od kontaktu. Často se chová tak, aby upoutal pozornost, což může být pro okolí obtěžující, má nedostatečnou sociální zkušenost. Řeč je agramatická, výslovnost ztěžuje předkus horních zubů. V komunikaci rád používá vtipy, které opakuje stále dokola. Typickým rysem jeho osobnosti je neustálé komentování, nicméně jakmile se přesune pozornost na něj, stáhne se do sebe a není schopen adekvátně odpovědět nebo neodpoví vůbec. V rámci jemné motoriky má obtíže s přítlakem a silou stisku v prstech. Vzhledem ke svému postižení navštěvoval speciální školu a v současné době navštěvuje stacionář Človíček.

Radim

Radim je 43letý muž s diagnózou poruchy vývoje intelektu středního stupně. Pochází z úplné rodiny, sourozence nemá. Ve volném čase rád kreslí, maluje, má rád postavy z večerníčků. Zvládá základní činnosti denní péče, potřebuje pomoc při složitějších úkonech, jako je zavázání tkaniček a občasně při osobní hygieně. Má zájem o své okolí, zvládá jednoduchou manuální práci, např. na zahradě a nákup pod dohledem. V oblasti jemné motoriky má potíže se stříháním nůžkami a obkreslováním podle tvaru. V chování se objevuje častý neklid a neschopnost zůstat na jednom místě. Rozumí verbálnímu sdělení, nicméně vlastní verbální vyjadřování je nesouvislé, často se objevují echolálie a vykřikování slov stále dokola. Sám komunikaci neinicuje a odpovídá pomocí jednoslovných výrazů či jednoduchých slovních spojení. Často odpovídá na stejné dotazy rozdílně, a proto je vhodné ověřovat odpověď. V minulosti navštěvoval speciální školu, nyní je klientem stacionáře Človíček.

Prokop

Prokop je 38letý muž s diagnózou poruchy vývoje intelektu středního stupně. Žije se svým starším bratrem a nemá žádné další sourozence. Rodiče již nežijí. Ve volném čase se rád věnuje svým zájmům, jako je sledování sportovních statistik, čtení časopisů o autech

a sbírání modelů aut. Zvládá jednoduchou obsluhu počítače. Zvládá základní činnosti denní péče, jako je oblékání a např. příprava čaje. Potřebuje však pomoc při složitějších úkonech, jako je vaření jednoduchých jídel nebo při orientaci v neznámém prostředí. Má strach z uklouznutí na náledí, což omezuje jeho pohyb v zimním období. V oblasti jemné motoriky mu dělá potíže manipulace s drobnými předměty. Má snahu o soběstačnost, je schopný dodržovat základní sociální normy. Při verbálním projevu používá jednoduché věty, často potvrzuje tvrzení ostatních bez rozmyslu. Navštěvoval speciální školu, nyní navštěvuje stacionář Človíček.

Alena

Alena je 31letá žena s diagnózou poruchy vývoje intelektu lehkého stupně. Pochází z úplné rodiny, ale matka zemřela, když jí bylo 18 let. Otec má nyní partnerku, které Alena říká teta a spolu s otcem žijí ve společné domácnosti. Alena má jednoho mladšího bratra. Ve volném čase ráda skládá puzzle a tvoří, zejména maluje a kreslí. Má ráda hudbu, kterou nejen poslouchá, ale také zpívá. Zvládá základní činnosti denní péče samostatně a drobný nákup pod dohledem. Potřebuje pomoc při přípravě jídla, neorientuje se v hodnotě peněz, má potíže s čtením a psáním. Třes prstů jí komplikuje provádění činností vyžadujících jemnou motoriku. Dokáže vyjádřit své potřeby pomocí jednoduchých vět. V chování je značně submisivní, často se vším souhlasí, má špatné držení těla s ohnutými zády. Nyní navštěvuje stacionář Človíček.

5.2 Průběh setkání

Arteterapeutická setkání se konala pravidelně v denním stacionáři Človíček, kde byla skupině vyhrazena samostatná místnost. Každé setkání trvalo 1 hodinu a 45 minut a probíhalo 1-2krát týdně. Skupina se skládala z pěti klientů, se kterými byly realizovány různé arteterapeutické aktivity zaměřené na rozvoj jemné motoriky. Projektivní kresebné testy byly indikovány na začátek a konec intervence a jejich porovnání je vyhodnoceno v podkapitole **6.3.1 Projektivní testy - vyhodnocení před a po intervenci.**

Struktura setkání

1.	Přivítání
2.	Rituál
3.	Reflexe (aktuální stav)
4.	Rozehrání (aktivace)
5.	Hlavní téma (terapeutické téma)
6.	Řízený rozhovor
7.	Závěrečná reflexe (uzavření)
8.	Rituál
9.	Rozloučení

5.2.1 Setkání před intervencí

Před samotnou intervencí proběhlo setkání, jehož součástí bylo vyšetření funkční schopnosti ruky pomocí testu podle Kapandjiho. Ergoterapeutka Mgr. Bc. Veronika Juklová, která zavítala do stacionáře, byla klienty vřele přivítána. Ti byli o blížícím se testování informováni již dříve a na setkání se velmi těšili. První testovaná klientka Hana byla zpočátku mírně nejistá, zda provádí úkoly správně. Ergoterapeutka ji však trpělivě povzbuzovala a ujišťovala, že nevádí, pokud se jí daný úchop nepovede. Ostatní klienti, kteří pozorně sledovali Hanino testování, postupně nabývali na odvaze. Atmosféra během celého setkání byla velmi příjemná a podporující. Klienti byli ujištěni, že testování není soutěž a že nezáleží na tom, zda se jim všechny úkoly podaří. Díky této pozitivní atmosféře se klienti aktivně zapojili do testování a projevíli velkou ochotu spolupracovat.

5.2.2 Setkání č. 1

Rozehrání - čarání

- Instrukce - kreslete jednou rukou volně po papíře, pak druhou rukou na druhou stranu
- Pomůcky - kancelářský papír A4, pastelky
- Cíl - uvolnění ruky, relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hlavní téma - VOLNÉ TÉMA

- Instrukce - nakreslete, co chcete
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - seznámení se s průběhem setkání a stylem práce, budování důvěry, provedení projektivního kresebného testu, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 1) Její obraz je plný různých objektů. Zelená a oranžová barva hraje v Hanině tvorbě dominantní roli. Na dotaz, co pro ni zelená a oranžová barva znamená, odpověděla, že je má ráda. Zobrazila kočku, květinu, postavy a objekty, které nedokázala identifikovat. Dle dalších odpovědí jsou její postavy vesměs osamocené, neinteragují mezi sebou a nemají pro ni konkrétní jména. Při kreslení působila Hana uvolněně, byla však rychle hotová a chtěla být první. Z jejího chování lze vyvodit, že pro ni může být důležitější okamžité ocenění než samotný proces tvorby. Její snaha být první může být projevem potřeby uznání. Při sdílení kresby dalšího klienta začala Hana psát do obrázku jména dle jeho vzoru, avšak k původním postavám jména nepatří.

Patrik - (obr. 2) Popsal svůj obrázek jako klikyháky. Na dotaz, co představuje oranžová skvrna, odpověděl, že je to list. Fialová skvrna je plod, ale neví jaký, prý je to překvapení pro mě. Patrik má rád vtipy, které se projevují i v jeho odpovědích na otázky. Při dotazu na význam jednotlivých prvků se vyhýbal přímým odpovědím a místo toho nabízel nečekané interpretace. Jeho humor může být obranným mechanismem, který mu umožňuje vyhnout se hlubšímu zkoumání svých pocitů.

Radim - (obr. 3a, 3b) Stihl pokreslit obě dvě strany papíru. Na první straně Radim zobrazil dům, chalupu a nejasnou postavu muže. Druhá strana obsahuje na levé straně papíru koně, uprostřed muže s kloboukem, který jede v autě a vpravo nahoře je zobrazen sám Radim. Kresba odráží vnitřní svět Radima, který je spontánní a chaotický. Rychlé a rozhodné tahy tužkou, které pokrývají celý papír, mohou svědčit o jeho impulzivní povaze.

Prokop - (obr. 4) Pustil se do kresby s velkým zaujetím. Jako první nakreslil stůl s pivem a poté tři postavy. Nakreslil sám sebe a jeho dva kamarády ze stacionáře. Ke kresbě doplnil, že si společně povídají o autech. Zvolené téma by mohlo naznačovat, že pro Prokopa jsou sociální vztahy důležitou součástí života. Přátelé jsou pro něj zřejmě důležitým zdrojem podpory.

Alena - (obr. 5) Nakreslila čtyři postavy, které spolu zpívají. Uprostřed je znázorněn stojánek na noty a mikrofon. Alena zobrazila samu sebe, kamaráda ze stacionáře a také dva

pracovníky. Celková atmosféra kresby působí pozitivně a vyzařuje z ní radost ze společného setkávání. Zvolený motiv společného zpěvu může poukazovat na význam sociálních vztahů v Alenině životě a toho, co ji baví a co má ráda.

Reflexe Mgr. Martina Ulčová

Jako zúčastněný pozorovatel arteterapeutické intervence jsem byla velmi mile překvapena. Bylo vidět, že se klienti na setkání těšili. Líbila se mi super uvolněná atmosféra, která během sezení panovala. Před jednotlivými úkoly bylo vidět, že jsou klienti nervózní a nevěděli, co se bude dít, protože nerozuměli pouze slovní instrukci. Tento neklid byl ale ze strany arteterapeutky citlivě ošetřen. Klienty instruovala, co mají dělat a názorně jim to ukazovala. Arteterapeutka dokázala vytvořit bezpečné prostředí, kde se klienti mohli otevřít a vyjádřit své pocity. Bylo to pro mě velice zajímavé sledovat, jelikož se jednalo o úplně jinou práci s klienty, než jakou dělám standardně. Arteterapie mi ukázala nové možnosti, jak s klienty pracovat a jak jim pomoci se vyjádřit.

Shrnutí ze setkání

Prvního setkání se také společně s námi účastnila Mgr. Martina Ulčová, sociální pracovnice, jako zúčastněný pozorovatel. Mgr. Martina Ulčová pracuje v denním stacionáři, takže se navzájem s klienty již znali. Na úvod byla představena společná pravidla skupiny, která byla uzpůsobena do jednoduchých vět, aby jim daná cílová skupina mohla lépe porozumět. Dále jim byl představen rituál, který byl zařazen na začátek a konec setkávání. Po úvodní reflexi následovala rozehrávací aktivita, při které klienti pracovali s dominantní a nedominantní rukou. Někteří klienti potřebovali na začátku více vedení, ale po opakování vizuální ukázky a verbální podpoře si byli jistější. Všichni klienti se shodli na tom, že kreslení dominantní rukou je pro ně snazší. Klienti se dále věnovali hlavnímu tématu, kde každý z nich zvolil svůj vlastní přístup. Bylo zajímavé sledovat, jak přistupovali k zadanému tématu a popisovali své výtvary.

5.2.3 Setkání č. 2

Rozehrátí - frotáž různých struktur

- Instrukce - vyberte si předmět, položte ho pod papír a kreslete přes něj plochou voskovky
- Pomůcky - kancelářský papír A4, voskovky, mince, klíč, kousek dřeva, háčkovaný ubrus, vlnkovaný papír, umělohmotný kartáč, zip, bublinková folie, sponka, plastové strukturované destičky

- Cíl - relaxace, rozvoj kreativity, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, pinzetový úchop)

Hlavní téma - STROM, RODINA NA VÝLETĚ

STROM

- Instrukce - nakreslete strom, jak nejlépe dovedete, ale neměl by to být jehličnan ani palma
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB
- Cíl - informace o sebepojetí klienta, budování důvěry, provedení projektivního kresebného testu, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 6) Zobrazila strom v levém horním rohu. Kmen je nakreslen jako tenká čára, v horní třetině napojovaný. Na levé straně od kmene jsou větve vedeny rovně, zatímco na pravé straně je několik oblouků. Na levé straně od stromu je umístěn hlavonožec. Helena na dotazy odpovídala rychle, že strom je jehličnatý, roste v lese, je tam s holčičkou, ale neví s jakou a cítí se dobře. Dle umístění a velikosti kresby lze poukazovat na možné téma matky a na schopnost sebezprosažení.

Patrik - (obr. 7) Nakreslil strom v podobě čtverce a na něm napíchané dlouhé větve se špičatými listy a oblouky, při kterých počítal. Poměr větví a kmene je neadekvátní. Větve rostou směrem nahoru, v kresbě je patrný vyvíjený tlak na tužku. Dle znaků v kresbě lze poukazovat na snahu obsáhnout co největší prostor a také na neschopnost vyjádření svých pocitů. O obrázku nechtěl nic sdílet.

Radim - (obr. 8) Radim při kresbě vyvíjel velký tlak na tužku. Nakreslil nejdříve menší strom v prostřední části listu a poté větší strom umístěný po pravé straně. U menšího stromu je kmen zobrazen jako čára a větve jsou napojeny v pravém úhlu, což působí nepřirozeně. Zobrazení větví může poukazovat na rigiditu, stereotypizaci a nechápavost souvislostí. Kuličky na větvích znázorňují svíčky, to evokuje, že by se mohlo jednat o vánoční stromy. Papír si dále různě otáčel a nakreslil ještě dům umístěný v dolní třetině listu a koně v levém horním rohu. Odpovídal jednoslovně jen na dotazy, co je na obrázku. Časté echolálie ztěžovaly komunikaci. Na ostatní dotazy nebyl schopný odpovědět.

Prokop - (obr. 9) Jako první nakreslil strom umístěný lehce na levou stranu v dolní polovině papíru. Má širokou čtvercovou základnu působící pevně a mohutný kmen, který může naznačovat potřebu stability. Neadekvátní poměr větví vůči kmeni poukazuje

na nevyzrálou. Krátké větve vedoucí nahoru se sbíhají směrem dovnitř, působí uzavřeně vůči vnějšímu světu. Poté Prokop nakreslil dva další stromy umístěné vpravo. Jsou vysoké, kmen je zobrazen pouze jako tenká čára, nahoře je jen jedna větvička s pár listy. Na dotazy reagoval Prokop nejistě slovy, že strom je listnatý, roste na trávě, je sám a cítí se dobře.

Alena - (obr. 10) Nakreslila strom na levé straně. Pata kmene působí vratce, nejistě a stáčí se lehce doprava. Kmen je široký, vedený nejistou kostrbatou čarou. Nahoře uzavřený a větve na něm napíchnuty, což může být projevem nedospělosti. Na větvích jsou umístěny listy působící stereotypně. Alena popsala strom jako listnatý, který roste na trávě na zahradě. Je opuštěný, je sám, nemá kamarády, ale chtěl by je mít. Dle umístění kresby a ostatních znaků v kresbě lze poukazovat na minulost a téma matky (Aleně zemřela maminka, když jí bylo 18 let), na malou stabilitu, citlivost a zranitelnost.

RODINA NA VÝLETĚ

- Instrukce - nakreslete rodinu na výletě
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - moje vztahy s ostatními členy rodiny, moje postavení v rodině, budování důvěry, provedení projektivního kresebného testu, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 11) Zobrazila jako první postavu svojí nevlastní sestru (první zleva). Poté sebe, otce a nevlastního bratra. Všechny postavy jsou umístěné v levém horním rohu, což podobně jako u stromu, odkazuje na téma matky. Jsou malé, přibližně stejně vysoké a vybarvené zelenou barvou, což může symbolizovat potřebu sounáležitosti a zároveň určitou monotónnost. Oči jsou zobrazeny jen jako kolečka bez zornic. Všem chybí paže, což může svědčit o potřebě kontaktu. Nelze rozlišit, co je muž a co je žena. Hana vyprávěla o svém obrázku, že jsou na výletě a jeli se koupat. Na dotaz, zda ještě s někým jezdí na výlety, zmiňuje babičku a dědu, poté tetu a strýce a nakonec maminku (která na obrázku chybí).

Patrik - (obr. 12) Jako první nakreslil čtyřnožce nalevo, poté postavu matky uprostřed a nakonec otce. Postava matky má nakreslena ústa jako rovnou čáru, působící přísným dojmem. Paže jsou zobrazeny jako dva obdélníky s dlouhými prsty, to naznačuje potřebu kontaktu. Postava otce je hubenější s nohama do tvaru X, působí vratce, což značí menší stabilitu a možná i postavení v rodině. Na přímou otázku, co je na obrázku zobrazeno

jako první, Patrik zprvu váhal a neodpověděl. Teprve po delším čase sdělil, že jde o kočku. Patrik sám sebe údajně nestihl nakreslit, což může vypovídat o tom, že se necítí být součástí rodiny. Dále povídal o tom, že málokdy jezdí s rodinou na výlety a neví, kde teď jsou. Na dotaz, jaká je jeho maminka, odpověděl, že neví. Patrik si pro kresbu vybral pouze tužku, pastelky použít nechtěl.

Radim - (obr. 13) Jako první postavu nakreslil otce v levém horním rohu. Otec pro Radima zřejmě symbolizuje významnou roli v jeho životě. Poté nakreslil sebe v levém dolním rohu a nakonec další postavu s očima obtaženými zelenou pastelkou, postava stojí u neurčitého objektu. Na dotaz odpověděl slovy, že je to „nějakej chlap“, který pije pivo. Objekt je cirkus, kde ten chlap cvičí. Na dotaz, co spolu na obrázku s tátou dělají, odpověděl, že staví ploty. Společná stavba plotu může také symbolizovat spolupráci a vztah k otci. Matka tam údajně není, ta je doma a spí. To by mohlo naznačovat, jak Radim vnímá svůj vztah s matkou. Radim nepoužil tužku, pouze pastelky - oranžovou, hnědou a zelenou.

Prokop - (obr. 14) Nakreslil jako první postavu sebe, pak bratra a uprostřed stadion s nápisem AC Sparta Praha. Postavy jsou stereotypní kresby, postava vlevo je však o něco větší, může jí být připisována větší důležitost. Oči jsou zobrazeny jen jako kolečka bez zornic, uši jsou velké a ruce ve tvaru trojúhelníku. Prokop mluvil o tom, že jsou spolu s bratrem na stadionu na zápase AC Sparta Praha, tráví tak společný čas. Společné návštěvy zápasů jsou pro Prokopa zřejmě důležité, mohou sloužit jako způsob trávení volného času a posilování bratrského vztahu. Prokop žije už jen s bratrem ve společné domácnosti. Kresba je pouze tužkou, pastelky použít nechtěl.

Alena - (obr. 15) Nakreslila jako první sebe v levém horním rohu, poté tetu, otce a bratra. Vlastní postava, postava tety a otce jsou přibližně stejné velikosti, umístěné ve stejné rovině. Bratr je umístěn pod nimi a je menší velikosti. Z postav je patrné mužské a ženské rozlišení. Ženské postavy mají dlouhé vlasy, horní díl a sukni zdobenou květinami, možná se snahou upoutat pozornost. Mužské postavy mají horní díl, jen otcova postava má naznačené kraťasy pod horním dílem. Postavy mají krátké ruce, což může vypovídat o potřebě kontaktu. Boty jsou průhledné s odkrytými chodidly. Alena povídala o bratrovi, že je mladší a brzy se odstěhuje k přítelkyni. S tetou táta žije a všichni jsou spolu na procházce.

Shrnutí ze setkání

Setkání začalo opakováním pravidel skupiny, které účastníci aktivně reflektovali. Následovala nová, pro klienty dosud neznámá technika frotáže, která vzbudila velký zájem a zvědavost. Všichni účastníci si tuto aktivitu užili a projevíli nadšení pro novou zkušenost. K tématu stromu každý účastník přistupoval individuálně a s různou mírou jistoty. Při následné diskusi se ukázaly rozdíly v komunikativních dovednostech a schopnosti vyjadřování. Někteří účastníci potřebovali více času a podpory, aby se cítili jistěji. Druhé hlavní téma - rodina na výletě pokračovalo ve stejném duchu. Klienti se však o svých obrázcích více rozprávěli. Mělo to pro ně konkrétnější podobu než téma strom a zaměřili se na konkrétní zážitky a vzpomínky při společném sdílení.

5.2.4 Setkání č. 3

Rozehřátí - mačkání papíru a obtisk barvou

- Instrukce - zmačkejte papír do koule, poté kouli namáčejte do barvy a obtiskujte na papír
- Pomůcky - čtvrtka A3, papír na zmačkání, tempery, štětce
- Cíl - uvolnění napětí, relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, pěst, úchop koule), rozvoj dynamického úchopu (otevření uzávěru)

Hlavní téma - POSTAVA A PARTNER

- Instrukce - přeložte papír napůl, pak ho znovu rozevřete a na levou stranu nakreslete postavu, po dokončení - nakreslete partnera k této postavě na pravou stranu
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - informace o sebepojetí klienta, vyjádření vztahu k druhému pohlaví, budování důvěry, provedení projektivního kresebného testu, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 16) Jako první nakreslila postavu zelené barvy. Hlava má úhelníkový tvar a tělo tvar čtverce, vlasy jsou zobrazeny jako čáry, postava má několik paží i nohou. Hana doplnila slovy a ukázala na prstech, že má čtyři nohy. Postavu okomentovala jako muže, který má na sobě šaty a že má ráda zelenou barvu. Druhá postava je menší než předchozí, což může poukazovat na menší důležitost. Je vybarvená šedivou barvou a je stereotypní kresby, která může značit rigiditu a nepružnost. Jsou zde však přikresleny paže v podobě

čar. Hana řekla, že je to žena a má na sobě tričko. Na první pohled z kresby není patrné, kdo je muž a kdo je žena. Hanina reakce může vypovídat o tom, že má problém s identifikací mezi mužským a ženským pohlavím.

Patrik - (obr. 17) Nakreslil jako první postavu ženy s fialovými šaty připomínající maminku z kresby rodina na výletě. Ženy zřejmě vnímá v dominantnějším postavení. Paže a hlava jsou vybarveny žlutou barvou. Druhá postava je celá vybarvena modrou barvou. Paže jsou vyobrazeny podobně jako u postavy ženy, volající po kontaktu. Tělo připomíná tvar obdélníku, na něm je napojovaný trojúhelník a až poté hlava. Patrik nevěděl, co trojúhelník zobrazuje, a postavu popsal jako muže. Postavy jsou podobné kresby, což značí stereotypizaci. Při verbálním sdílení dlouho hledal odpovědi na otázky nebo se jim vyhýbal.

Radim - (obr. 18a, 18b) Na levou polovinu listu nakreslil postavy neurčitého tvaru, jsou zde však patrné oči. Ukazoval na první postavu nahoře se slovy, že je to muž a má na hlavě klobouk. U ostatních tvarů nevěděl, co to je. Na postavu vpravo ukazoval se slovy, že je to žena. Zde jsou také nejvíce patrné oči, obtažené silně modrou pastelkou. Radim na ostatní otázky příliš nereagoval nebo nevěděl, co odpovědět. V kresbě byl opět rychlý a nakreslil i dvě postavy na druhou stranu s komentářem, že jsou to dvě ženy. Na Radimově obrázku nelze rozlišit části těla kromě očí, které můžou značit určitou zvědavost.

Prokop - (obr. 19) Nakreslil jako první postavu muže vybarvenou oranžovou barvou, pouze ruce trojúhelníkového tvaru jsou zelené. Kresba je stereotypní podoby ve srovnání s předchozími kresbami postav. Druhá postava žena je o něco menší než předchozí, což by mohlo naznačovat menší důležitost. Je vybarvena kombinací barev zelené, fialové a hnědé. Od předchozí postavy se liší barevně i jinak vyobrazenými vlasy. Prokop sdílel o svém obrázku, že první postava je on a druhá postava je „nějaká partnerka“. Po chvíli odpověděl, že je to Tamara (klientka ze stacionáře), při tom koukal po ostatních a smál se u toho. Dle Prokopovi výpovědi může být kresba známkou touhy po kontaktu a partnerském vztahu.

Alena - (obr. 20) Zobrazila na levou stranu papíru postavu muže, což by mohlo poukazovat na absenci matky v rodině. Postava má otevřená ústa, v nich je vidět jazyk, nos je ve tvaru kapky a na tvářích jsou nakresleny červená kolečka. Na rozdíl od předchozí kresby rodiny na výletě má postava nakreslené kalhoty. Druhá postava je žena a je větší než předchozí

postava muže. Má dlouhé vlasy a šaty zdobené velkými květy. Velikost a zdobení postavy by mohlo naznačovat snahu na sebe upoutat pozornost a vnímání žen v dominantnějším postavení.

Shrnutí ze setkání

Setkání začalo technikou obtiskování pomocí papírové koule, která sloužila jako rozcvička pro jemnou motoriku a sílu rukou. Technika byla nejprve klientům předvedena, jak ji správně použít. Zpočátku byli opatrní a nejistí, ale postupně se uvolnili a začali experimentovat. Po dokončení prací si klienti navzájem ukazovali svá díla a fantazírovali o tom, co jim připomínají. Hlavním tématem setkání byla kresba postavy a jejího partnera. Klienti se do úkolu s nadšením pustili. Kresby byly spíše schematické a stereotypní. U jedné klientky byly pozorovány problémy s rozlišením pohlaví postav. Během aktivity bylo nutné ke klientům trpělivě přistupovat a věnovat jim pozornost individuálně.

5.2.5 Setkání č. 4

Rozehřátí - rozcvičení rukou

- Instrukce - kroužíme zápěstím v obou směrech, jako bychom točili kolečkem, kreslíme velké vlnovky po celé ploše papíru, střídáme směry, kreslíme dlouhé, krátké, silné a tenké čáry, kreslíme dlouhou, klikatou čáru, která se vine po celém papíře
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka, pastelky
- Cíl - uvolnění rukou, relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hlavní téma - DŮM, ZAČAROVANÁ RODINA

DŮM

- Instrukce - nakreslete dům
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - vztahy k okolí, k ostatním lidem, budování důvěry, provedení projektivního kresebného testu, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 21) Nakreslila malý domeček, tlačící se na okraj v levém horním rohu stejně jako předchozí kresby. Velikost kresby může poukazovat na potíže v oblasti sebeprosazení. Pak celý dům včetně střechy vybarvila žlutou barvou a střechu nakonec doplnila červenou barvou pomocí rychlých tahů. Dům má dvě okna vypovídající o zájmu o své okolí,

ale chybí dveře, což by mohlo naznačovat určitou uzavřenost. Na dotazy Hana odpověděla, že dům nemá dveře, ale kdyby je měl, tak by šly otevřít, cizí člověk tam ale nemůže. V domě bydlí s tátou a nevlastní sestrou.

Patrik - (obr. 22) Nakreslil úzký vytáhlý dům s vysokou střechou stáčeující se doprava, což by se mohlo vztahovat k tématu otce. Dům působí vratce a nestabilně. Před domem je nakreslená cesta hnědou barvou a vyzývá návštěvníky k příchodu. Okny vzbuzují zájem o to, co se děje venku. Přední strana domu je také vybarvena hnědou barvou více na levé straně, dveře jsou opatřeny klikou, což značí otevřenost. Na střeše je malý otvor, dle slov Patrika je to „díra“, a u ní je červená barva. Komín je vybarven také červeně a z komínu se vine dlouhá klikatící se čára. Patrik reagoval na dotazy nesměle, neví, kam cesta od domu vede. Na dotaz, zda jsou dveře od domu odemčené, odpověděl, že ve dne jsou odemčené a v noci jsou zamčené.

Radim - (obr. 23) Nakreslil jako první dům uprostřed listu papíru, a to pomocí hnědé pastelky. Kresba není tak výrazná jako ty předchozí. Dům má velké okno a střechu trojúhelníkového tvaru, nahoře je zakončena kolečkem. Radim svoji kresbu doplnil o další menší dům umístěný na levé straně a dva objekty na pravé straně. Radim odpovídal na dotazy bez rozmyslu pomocí jednoho slova či jednoduchých spojení. Dle odpovědi dům dveře nemá, nikdo nesmí dovnitř ani ven, je to „ušatý dům“. Bydlí tam jen otec, on ani matka tam nebydlí, okno se nedá otevřít. Dle Radimovy výpovědi lze usuzovat, že je spíše uzavřený a nepřístupný vůči svému okolí. Nicméně časté echolálie a opakování slov ztěžovalo interpretaci.

Prokop - (obr. 24) Nakreslil pestrý barevný dům, kresba vyjadřuje určitou kreativitu. Kontury domu jsou nakresleny silnější čarou pomocí tužky a působí stabilně. Dveře jsou umístěny dole uprostřed domu a mají naznačenou kliku. Okna jsou poměrně vysoko a spolu s dveřmi naznačují zájem o své okolí. Nad okny je napojena střecha, která se tlačí na horní okraj listu papíru. Komín je na pravé straně střechy, avšak vypadá to, že by každou chvíli mohl spadnout. Na dotazy reagoval Prokop nejistě, koukal po ostatních a při odpovědích se usmíval. Obrázek popsal jako dům, a když tam Prokop přijde, tak zamkne. Bydlí tam jen on a bratr.

Alena - (obr. 25) Nakreslila dům u spodního okraje listu. Základna domu je prohnutá a působí nestabilně. Ve stejném pronutí jsou nakresleny i dveře, na kterých jsou nakresleny dvě protínající se čáry stejně jako u oken. Okna i dveře naznačují zájem o dění

ve svém okolí. Zdi domu jsou vybarveny fialovou barvou. Střecha je vybarvena červeně a má trojrozměrné zobrazení. Uprostřed střechy je kulaté okno a nahoře široký komín zabírající téměř celou horní plochu střechy. Alena bydlí v domě s tátou, tetou a bráchou. Do dveří může někdo vejít, ale před cizími lidmi se zamykají.

ZAČAROVANÁ RODINA

- Instrukce - představte si, že přišel kouzelník a členy rodiny začaroval do zvířat
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - moje vztahy s ostatními členy rodiny, moje postavení v rodině, budování důvěry, provedení projektivního kresebného testu, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 26) Nakreslila soubor sedmi zvířat působících podobným dojmem. Velikost i umístění kresby se již liší od předchozích kreseb. Zvířata jsou vybarvena žlutou barvou. Mají lidskou podobu s očima, nosem a ústy. Jako zvíře je Hana rozlišuje pomocí dvou špičatých uší na hlavě. Hana popsala zvířata jako kočky. Dále uvedla, že ona ani nikdo z jejich rodiny tam není. Vzhledem k Hanině diagnóze se jednalo o nepochopení zadání. Nicméně se v kresbě projevuje určitá stereotypnost a monotónnost. Hana se nad některými dotazy dlouho rozmýšlela, co má odpovědět.

Patrik - (obr. 27) Nakreslil jako první zvíře čtyřnožce pomocí tužky, dále růžovou pastelkou květinu, červenou pastelkou malý dům a hnědou pastelkou strom. Květinu, dům a strom tam doplnil proto, aby to nebylo „holý“. Na dotaz, zda je tam někdo z jejich rodiny, odpověděl: „možná, že jo, až já na to přijdu“. Dále Patrik uvedl, že sebe, mamku a tátu tam nestihl nakreslit. Po delším rozmýšlení Patrik označil čtyřnožce jako psa. Patrik měl dlouhou dobu strach ze psů. Na dotazy se svými odpověďmi váhal, přemýšlel, co odpovědět nebo začal mluvit o něčem jiném.

Radim - (obr. 28) Nakreslil několik neidentifikovatelných zvířat silnou čarou pomocí tužky a následně je vybarvil do zelené barvy. Radim odpovídal na dotazy rychle, první, co ho napadlo, což je u něj typickým rysem. Zvířata popisoval jako tygříka, hada a krokodýla. Hady a krokodýly ale nemá rád. Na obrázku se nedokázal identifikovat. Otec ani matka tam nejsou, matka odešla, což může značit, jak vnímá svůj vztah k rodičům.

Prokop - (obr. 29) Dlouho nevěděl, co nakreslit. Zvířata prý neumí nakreslit a bylo vidět, že s tématem bojuje. Ostatní ho chvíli pozorovali, nakonec jako první nakreslil lidskou

hlavu se zobákem na levé straně. Prokop popsal zvíře jako ptáčka - korelu, kterou měli doma, ale už ji nemají, protože zemřela. Dále nakreslil na pravou stranu papíru sebe a bratra. Prokopova postava je stereotypní kresby, rozlišena od bratrovy postavy zelenými pažemi. Bratrova postava je o něco větší, je mu dána větší důležitost.

Alena - (obr. 30) Nakreslila tygří rodinku. První tygr se zavalitým břichem je největší, obličej je podobný lidskému. Druhý tygr je o něco menší a je nakreslen slabějším tahem tužky. Má nos jako kuličku a fousky. Alena uvedla, že nikdo z jejich rodiny tam není a tygrů by se bála, že by ji sežrali. Zřejmě se zde jedná také o nepochopení zadání nebo opakování odpovědi po vzoru ostatních.

Shrnutí ze setkání

Rozehřívací cvičení bylo opět názorně ukázáno a klienti pohyby opakovali. Pro některé bylo překážkou nakreslit vlnky, i když jim bylo prakticky ukázáno, jak vlnky vypadají, nebyly schopni je napodobit. Nejvíce se jim líbila hra na dešťové kapky, kdy byli všichni zaujati zvukem, jaký tužka nebo pastelka vydávala, když s ní ťukali do papíru. Byli u toho v naprosté tichosti a jen vnímali zvuk tužky jako opravdového deště. Celkově si cvičení užili, byla navozena příjemná atmosféra. Po úvodní rozcvičce se účastníci věnovali kreslení a popisu svých domů. Každý klient přistupoval k úkolu individuálně. Někteří rychle dokončili své kresby, jiní se více soustředili na detail. Téma začarované rodiny se ukázalo být pro klienty náročnější než předchozí úkol. Měli potíže s porozuměním zadání a vyžadovali více času a podpory. Objevila se neschopnost abstraktního myšlení, která úzce souvisí s diagnózou poruchy vývoje intelektu - středně těžká. Tito klienti myslí konkrétně a většinou nejsou abstrakce schopni. Celkově však panovala příjemná atmosféra a klienti se aktivně zapojili do činnosti. Konec setkání byl věnován konverzaci o nadcházejícím koncertě, což přispělo k pozitivní náladě.

5.2.6 Setkání č. 5

Rozehřátí - frotáž listů

- Instrukce - umístěte list pod papír a kreslete přes něj plochou voskovky
- Pomůcky - kancelářský papír A4, voskovky, listy a přírodniny, které jsme našli venku
- Cíl - relaxace, rozvoj kreativity, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, pinzetový úchop)

Hlavní téma - OBTISKY LISTŮ

- Instrukce - vyberte si list, nabarvěte ho barvou a obtiskněte na papír
- Pomůcky - čtvrtka A3, listy a přírodniny, tempy, štětce
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop), rozvoj dynamického úchopu (otevření uzávěru), rozvoj hmatového vnímání, zlepšení koncentrace, podpora komunikace

Hana - (obr. 31) Použila na svůj obrázek nejvíce oranžovou barvu a trochu zelené. Barvu hodně míchala s vodou a listy nemají tak výrazný otisk se žilkami. Barva se více slila dohromady, avšak Haně to vůbec nevadilo a užívala si pocit překvapení, co vzniklo po otisku listu. Během práce potřebovala několikrát ujistit, zda to dělá správně.

Patrik - (obr. 32) Na obrázku experimentoval se šiškami a smál se u toho. Použil modrou, zelenou a hnědou barvu. Obtisky na jeho obrázku nejsou tolik výrazné. Pokoušel se i smíchat více barev dohromady na paletě, ale spíše mluvil, než tvořil.

Radim - nepřítomen

Prokop - (obr. 33) Na svůj obrázek použil spíše tmavší barvy, pozornosti neunikne jediný oranžový list. Listy obtiskoval vedle sebe v řadách a dal si záležet, aby se listy vzájemně nepřekrývali.

Alena - (obr. 34) Použila několik barev. Při obtiskování používala málo vody, ale s výsledkem byla spokojená a bylo vidět, že si tvorbu užila. Listy se vzájemně překrývají přes sebe a vytvářejí barevnou kompozici.

Shrnutí ze setkání

Rozehřívací aktivitou tohoto setkání byla frotáž s využitím přírodnin nasbíraných na zahradě. Klienti prozkoumali zahradu, vybrali si listy, šišky a další přírodniny a následně je využili při tvorbě vlastních obrázků. Někteří klienti potřebovali individuální podporu při této technice, zejména při umístění přírodnin pod papír a při správném úchopu voskovky. Celkově panovala příjemná atmosféra a klienti projevily zájem o tuto aktivitu. Hlavním cílem setkání byl rozvoj jemné motoriky a pozorování individuálních dovedností klientů při technice obtiskování listů. Klienti měli možnost experimentovat s různými přírodninami a barvami. Během aktivity bylo zřejmé, že někteří klienti potřebují více podpory při koordinaci pohybů a při užití síly prstů. Po skončení práce proběhla diskuse o vytvořených dílech, což umožnilo klientům vyjádřit svou kreativitu a představivost.

5.2.7 Setkání č. 6

Rozehrátí - pohyb provázku

- Instrukce - do papíru přeloženého napůl vložte nabarvený provázek a pak ho vytáhněte
- Pomůcky - kancelářský papír A4, provázek, nůžky, tempéry, štětce
- Cíl - relaxace, rozvoj kreativity, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop, klíčový úchop, nehtový úchop), rozvoj dynamického úchopu (otevření uzávěru)

Hlavní téma - KOLÁŽ NA TÉMA CO RÁD/A JÍM

- Instrukce - z časopisů nebo letáků si vytrhněte to, co máte rádi k jídlu a nalepte na papír
- Pomůcky - čtvrtka A3, časopisy, letáky, lepidlo
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka), rozvoj kreativity, podpora komunikace

Hana - (obr. 35) Na svůj obrázek použila několik výstřížků z reklamních letáků. Vybrala si produkty, které si kupuje v obchodě. Popsala svůj obrázek a postupně vyjmenovala všechna jídla a produkty, které si tam nalepila. Obrázek obsahuje i některá jídla, která má ráda její nevlastní sestra.

Patrik - (obr. 36) Popsal na svém obrázku polévku se slovy: „to je moje specialita.“ Obrázek polévky zabírá nejvíce prostoru na papíře. Patrik tam poté ještě doplnil dva vytržené produkty umístěné nahoře a dole. Patrik dále mluvil o tom, že doma vaří mamka to, co jí napadne. Málokdy pomáhá mamce při vaření, protože ho vaření moc nebaví. Patrika při tvoření zaujala křížovka, která byla v jednom z časopisů, a četl z ní otázky.

Radim - nepřítomen

Prokop - (obr. 37) Popisoval postupně jednotlivá jídla, které si nalepil na papír. Vytržené obrázky jsou pečlivě rozmístěny vedle sebe. Mluvil o tom, že u nich doma vaří bratr, Prokop mu při tom pomáhá a také spolu často chodí nakupovat.

Alena - (obr. 38) Své vybrané obrázky nalepila těsně na sebe. Při společném sdílení popsala jednotlivá jídla a dále mluvila o tom, že u nich doma vaří táta, je povoláním kuchař. Ona sama jinak pomáhá tetě s pečením cukroví.

Shrnutí ze setkání

Technika pohyb provázku, byla klientům nejdříve názorně předvedena. Společně jsme pak postupně prováděli jednotlivé kroky. Malování provázku bylo pro klienty náročné cvičení na jemnou motoriku a vyžadovalo soustředění. Byla poskytnuta individuální pomoc při umístění a zátěži provázku. Všichni klienti se nad výsledkem své práce radovali a Patrik vyjádřil, že tuto techniku ještě nikdy předtím nevyzkoušeli. Tvorba koláže se ukázala jako vhodná aktivita pro rozvoj jemné motoriky a trpělivosti. Klienti se aktivně zapojili a projevíli zájem o tuto činnost. I přes určité obtíže při vytrhování, které někteří zažívali, se všichni snažili a dosáhli požadovaného výsledku. Během tvoření vznikly spontánní konverzace o jídle, které přispěly k vytvoření příjemné a uvolněné atmosféry. Celkově lze hodnotit setkání jako úspěšné.

5.2.8 Setkání č. 7

Rozehrání - mačkání hlíny

- Instrukce - mačkejte hlínu v dlani a potom jen prsty, střídáte obě dvě ruce
- Pomůcky - keramická hlína
- Cíl - uvolnění napětí, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (pěst), rozvoj hmatového vnímání

Hlavní téma - MODELOVÁNÍ Z HLÍNY NA TÉMA ZVÍŘE

- Instrukce - vymodelujte zvíře
- Pomůcky - keramická hlína, modelovací nástroje
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj hmatového vnímání, podpora komunikace

Hana - (obr. 39) Vymodelovala několik zvířat - dvě krávy a tři koně. Zvířata mají tvar hromádek z hlíny, nelze přesně určit jejich podobu. Při modelování Hana používala i modelovací nástroje a vpichovala do hlíny malé díry. Na dotazy Hana odpověděla, že má ráda koně i krávy. Kůň má rád trávu, rád běhá a cítí se dobře.

Patrik - (obr. 40) Vymodeloval zvíře a k tomu ještě jeden objekt. Zvíře leží na zádech a jsou zde patrné nohy, ocas a hlava. Patrik popsal zvíře jako myš a objekt jako dům. Dále uvedl, že dům je pro myš, ale je pro ni moc malý, nevejde se tam. Nakonec Patrik ukázal, že se myš schovává do rohu. Vymodeloval myš, protože mě chtěl vystrašit. Na otázku, jak se myš cítí, Patrik znejistěl a odvedl hovor jinam.

Radim - (obr. 41) Vymodeloval tři objekty. Popsal je jako houbu, hada, třetí si zvedl k očím a dlouze si jej prohlížel. Nakonec ho identifikoval jako slona. Pak si s postavičkami na stole začal hrát a předváděl, jak slon pojídá houbu. O slonovi Radim sdílel, že rád pije vodu a rád spí, ale hady Radim rád nemá.

Prokop - (obr. 42) Vytvořil tenkého hada s dvěma očima. Had žije na Šumavě a žije tam sám. Nad dotazem, co má had rád, Prokop dlouho přemýšlel a nakonec odpověděl, že je někde v teráriu a má tam teplo. Dále uvedl, že by tam mohl mít třeba myš, ale pak by ji snědl. Prokop má rád hady.

Alena - (obr. 43) Vymodelovala želvu, která má šest nohou. Je to konkrétní suchozemská želva, kterou má Alena doma a jmenuje se Vojta. Alena se rozpovídala o tom, že želvu mají v teráriu, nesmí jíst ledový salát, jen čínské zelí. Občas jí dávají i pampelišky a granule. Želva ráda spí, ale na dotaz, jak se želva cítí, nedokázala odpovědět.

Shrnutí ze setkání

Účastníci se aktivně zapojili do přípravy na tvoření. Při práci s hlinou se projevila různorodost jejich přístupů a dovedností. Někteří měli potíže s manipulací s materiálem, jiní propojovali práci s hlinou s dalšími aktivitami, jako je povídání nebo hra. Celkově panovala příjemná atmosféra a zvědavost, co vytvoří. Tvoření z hlíny se ukázalo jako velmi motivující aktivita. Účastníci si vyzkoušeli tuto techniku a objevovali nové možnosti. Práce s hlinou nejenže rozvíjela jejich kreativitu, ale také jemnou motoriku a soustředění. Bylo zřejmé, že tato aktivita přináší účastníkům radost a uspokojení.

5.2.9 Setkání č. 8

Rozehřátí - výroba razítek

- Instrukce - vystříhnete z houbičky nějaký tvar
- Pomůcky - houbičky na nádobí, nůžky
- Cíl - relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj dynamického úchopu (stříhání)

Hlavní téma - OBTISKY HOUBIČKOU, SPREJOVÁNÍ

OBTISKY HOUBIČKOU

- Instrukce - namočte houbičku do barvy a obtiskněte na papír
- Pomůcky - čtvrtka A3, razítka z houbiček, tempery

- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka), rozvoj dynamického úchopu (otevření uzávěru), rozvoj kreativity

Hana - (obr. 44) Na svůj obraz použila převážně modrou a zelenou barvu. Tiskala houbičkou v řadách vedle sebe. Při práci byla dobře naladěná, často se ptala se slovy: „takhle, že jo?“ Obraz jí připomíná stopy.

Patrik - (obr. 45) Používal málo barvy i vody. Opatrně tiskal malým kouskem houbičky. Obraz mu připomíná kameny.

Radim - (obr. 46) Držel houbičku ve čtyřech prstech a tiskal velmi silně a energicky. Houbičkou se pokoušel vytvářet i jiné stopy než jen otisk. Obraz mu připomíná trávu.

Prokop - (obr. 47) Prokop zaplnil téměř celou plochu papíru. Při tvorbě byl zaujatý tiskáním. Obraz mu připomíná podzimní listí.

Alena - (obr. 48) Zpočátku používala hodně vody a tiskala jemné barvy v pruzích. Ke konci použila pouze hnědé odstíny i méně vody. Obraz jí připomíná duhu.

SPREJOVÁNÍ

- Instrukce - vyberte si destičku se vzorem, umístěte jí na papír a pak přes ní sprejujte sprejem
- Pomůcky - čtvrtka A3, plastové destičky se vzory, spreje
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka), rozvoj dynamického úchopu (sprejování), rozvoj kreativity

Hana - (obr. 49) Vybrala si měděnou, modrou a fialovou barvu. Potřebovala pomoc s úchopem spreje a ukázat, kterým prstem má zmáčknout sprej. Líbilo se jí, jaké vzory vznikly na papíře po sprejování. Při sdělení všem ostatním ukazovala svůj obraz se slovy: „hezký, že jo?“.

Patrik - (obr. 50) Delší dobu si vybíral barvu, nakonec použil měděnou, zlatou, modrou a fialovou. Potřeboval ukázat, jak správně držet lahev od spreje. Při mačkání spreje musel vynaložit větší sílu v prstech. Zmínil se, že tohle dělal poprvé a bavilo ho to.

Radim - (obr. 51) Radim dlouhou dobu pozoroval ostatní, než se pustil sám do tvorby. Potřeboval větší podporu při postupu, ale jakmile přišel jak na to, už nebyl k zastavení. Sprejování ho bavilo a použil hodně barvy.

Prokop - (obr. 52) Esteticky si naaranžoval na papír dvě destičky se vzory a následně je posprejoval. Sprej držel však moc blízko, po instrukci se snažil sprej oddálit, ale byly vidět obavy. Při trpělivém vedení se mu to však podařilo.

Alena - (obr. 53) Použila hodně barev. Tuto techniku dělala poprvé, ale nedala na sobě nic znát a tvořila bez pochyb a s radostí. Následně obraz dotvořila volně a zakryla barvou i bílý okraj papíru.

Shrnutí ze setkání

Klienti si vyzkoušeli techniku tisku pomocí houbičky. Zatímco někteří si houbičku rozstříhali a tiskali bez obav, jiní potřebovali více podpory. Projevila se různorodost v motorických dovednostech, síle v prstech a schopnosti soustředění. Celkově se aktivita setkala s pozitivním ohlasem a umožnila klientům vyjádřit se kreativním způsobem. Při technice sprejování si aktivitu všichni klienti užili, projevovali radost, bylo to pro ně zase něco nového. Potřebovali však větší míru podpory při držení spreje a následného sprejování. Poté se radovali z výsledného díla, které vytvořili na papíře.

5.2.10 Setkání č. 9

Rozehrání - příprava šablon

- Instrukce - vyberte si jednu šablonu, překreslete si jí na čtvrtku a vystříhněte
- Pomůcky - čtvrtka A4, šablony, tužka, nůžky
- Cíl - relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop), rozvoj dynamického úchopu (stříhání)

Hlavní téma - LEPENÍ RULIČEK Z PAPÍRU

- Instrukce - nalepte ruličky z papíru do šablony (jednu vedle druhé), pak šablonu dotvořte sprejem, nalepte na čtvrtku a domalujte pozadí
- Pomůcky - nůžky, lepidlo, spreje, čtvrtka A3, štětce, tempery
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, nehtový úchop, tužkový úchop), rozvoj dynamického úchopu (stříhání, sprejování, otevření uzávěru), rozvoj kreativity, podpora komunikace

Hana - (obr. 54) Jako šablonu si vybrala rybu. Měla problémy při vystříhování podle obrysu a při lepení ruliček. Obraz doplnila o zelenou barvu, která znázorňuje vodu, kde ryba plave.

Patrik - (obr. 55) Vybral si šablonu myš. Ruličky nenalepil dovnitř šablony, ale kolem šablony směřující paprskovitě ven. Lepení se mu moc nedařilo, neustále se mu ruličky odlepovaly. Do pozadí doplnil červenou barvu, která dole znázorňuje list a nahoře červánky.

Radim - (obr. 56) Vybral si šablonu zajíce. Při přesném obkreslování šablony měl potíže a vystříhnout ji podle obrysu nezvládl. Při dopomoci se to však podařilo. Do pozadí namaloval červenou barvu, kde je dům. Barvu si také doplnil do šablony a maloval mezi ruličkami papíru.

Prokop - (obr. 57) Jako šablonu použil květinu. Měl problémy při obkreslování šablony, ale zvládl ji vystříhnout samostatně. Ruličky z papíru si nalepil kolem dokola směrem ven. Pozadí doplnil o slunce a dům.

Alena - (obr. 58) Vybrala si šablonu želvy. Měla potíže při přesném obkreslování a vystřihování šablony. Ruličky si nalepila do šablony těsně vedle sebe. Do pozadí namalovala ohrádku pro želvu, sluníčko, mraky a pampelišky.

Shrnutí ze setkání

Při setkání se klienti potýkali s obtížemi při provádění úkolů vyžadujících jemnou motoriku. Obkreslování šablon a stříhání podle čáry bylo pro ně náročné. I přes názornou ukázkou lepení ruliček do šablony, klienti projevili vlastní iniciativu a často se odchýlili od zadaného postupu. Při finální fázi práce si klienti domalovali pozadí podle vlastní fantazie a následně proběhla diskuse o tom, jak se jim pracovalo, co se jim líbilo nejvíce nebo naopak, co se jim tolik nedařilo.

5.2.11 Setkání č. 10

Rozehřátí - co jsem dělal/a o víkendu

- Instrukce - nakreslete, co jste dělali o víkendu
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka, pastelky, guma
- Cíl - relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop), podpora komunikace

Hlavní téma - KOLÁŽ NA TÉMA ZIMA

- Instrukce - z obrázků si vystříhnete to, co vám připomíná zimu a nalepte na papír, domalujte pozadí vodovými barvami

- Pomůcky - papír A2, staré kalendáře, nůžky, lepidlo, vodové barvy, štětce
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop), rozvoj dynamického úchopu (stříhání), rozvoj kreativity

Hana - (obr. 59) Vybrala si dva listy z kalendáře se zasněženou krajinou a stromy. Následně je rozstříhala na tvary a poté nalepila libovolně na papír. Při práci měla problémy s lepením. Při malování vodovými barvami často malovala na stejné místo, až se papír začal drolit. Při popisu obrázku ukazovala, že tam má sních.

Patrik - (obr. 60) Vytrhl si jeden list z kalendáře s názvem leden, který měl znázorňovat téma zimy. Nechtěl nejdříve nic stříhat, nicméně si poté vybral jeden menší obrázek se zasněženou cestou a ten si vystříhl. Pro malování vodovými barvami si vybral tenký štětec a opatrně s ním maloval kolem vytrženého listu. Použité barvy mají znázorňovat duhu.

Radim - (obr. 61) Vybral si dva obrázky jako hlavní motiv. Na prvním je jasně vidět sních, druhý připomíná spíše jaro. Pro vysvětlení Radim ukázal na zasněženou horu, která se odráží ve vodě. Vodovými barvami zamaloval všechnen bílý prostor kolem obrázků. Při práci měl potíže se správným držením nůžek.

Prokop - (obr. 62) Zaujal ho konkrétní obrázek se zasněženou střechou. Snažil se velice precizně vystříhnout budovu a pozadí vymaloval barevně pomocí vodových barev. Při sdílení Prokop povídal o tom, že je to Trojský zámek v Praze a že by se tam chtěl jet někdy podívat. Při práci měl problémy s koordinací pohybů a nanášením barvy na štětec.

Alena - (obr. 63) Vystříhla dva motivy, které pro ni znázorňují nynější zimu bez sněhu. Pozadí vyplnila barevně, v levém dolním rohu domalovala strom. O obrázku sdílela, že tam má stromy a řeku. Při práci měla potíže se stříháním nůžkami.

Shrnutí ze setkání

Na dnešním setkání jsme se věnovali další koláži. Inspirací nám byla zima, která nám poskytla mnoho podnětů pro kreativní vyjádření. Klienti si opět zkusili stříhání, což se ukázalo jako trochu náročnější úkol. Následně dotvořili své výtvořky pomocí vodových barev, a setkali se tak s dalším výtvarným médiem. Setkání probíhalo v uvolněné atmosféře, mezi klienty panovala vzájemná podpora. Na konci setkání bylo hovořeno o tom, že následují Vánoce, a byl stanoven konkrétní termín na další setkání po svátcích.

5.2.12 Setkání č. 11

Rozehrátí - posílání klubíčka

- Instrukce - posílejte klubíčko mezi sebou, kdo drží v ruce klubíčko, přitom povídá na téma Vánoce, poté drží konec klubíčka a hodí dalšímu
- Pomůcky - klubíčko vlny
- Cíl - relaxace, podpora sociální interakce, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (pěst)

Hlavní téma - OBKRESLOVÁNÍ VÁNOČNÍCH VYKRAJOVÁTEK

- Instrukce - obkreslete si vykrajovátko na čtvrtku, natrhejte barevný papír na kousky a nalepte do obrysu, poté dokreslete pastelkami, co chcete
- Pomůcky - čtvrtka A3, vykrajovátko, barevné papíry, lepidlo, pastelky
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop), rozvoj kreativity

Hana - (obr. 64) Měla potíže při obkreslování podle tvaru, nejvíce u tvaru hvězdy. Při trhání papíru si vedla dobře, nicméně při následném lepení lepila papír i přes okraj obrysu. S první částí úkolu byla rychle hotová a při kreslení pastelkami vybarvila mezery v obrysu mezi barevným papírem. Poté použila pastelky i do pozadí a vytvořila kolem několika obrysů konturu a následně vybarvila. Při práci byla pozitivně naladěna.

Patrik - (obr. 65) Obkreslování podle tvaru i trhání barevného papíru mu dělalo potíže. Po následném předvedení, jakým směrem papír lépe trhat, se v trhání zlepšil. Používal opět málo lepidla, až se kousky papíru odlepovaly. Poté se pustil do kreslení pastelkami, kterými vyplnil pozadí, a dále experimentoval s obkreslováním víčka od lepidla v pravém dolním rohu a obkreslováním spodního konce tužky u spodního okraje. Byl zde zaznamenán dynamičtější výraz kresby než u předchozích. Patrik si práci užil, dle jeho slov: „vyhrál jsem si s tím.“

Radim - (obr. 66) Vybral si pouze jedno vykrajovátko a to anděla. Při obkreslování podle tvaru měl větší potíže, nezvládl držet tužku těsně u vykrajovátko a vznikly mu obrysy jen matně připomínající anděly. Barevný papír si vybral nejdříve pouze černý, který následně doplnil o pár kousků červeného. Lepení zvládal samostatně a nalepil i pár kousků papíru do pozadí mimo obrysy. Následně vybarvil pastelkami a nakreslil nahoře dalšího anděla a dole letadlo. Při práci nemluvil a byl soustředěný.

Prokop - nepřítomen

Alena - (obr. 67) Měla menší potíže při obkreslování podle tvaru. Barevný papír trhala na malé kousky a při lepení se jí lepily na prsty. Často zvedala svůj obrázek a ukazovala ho. Při práci byla pečlivá a usmívala se.

Shrnutí ze setkání

Setkání proběhlo v příjemné a tvořivé atmosféře. Při úvodní aktivitě, kdy nám z klubíčka postupně vznikla pavučina, jsme zavzpomínali na Vánoce a vánoční svátky. Dále měli klienti možnost vyjádřit se prostřednictvím různých výtvarných technik, jako bylo obkreslování, trhání papíru, lepení a kreslení pastelkami. Každý klient přistupoval k úkolům individuálně dle svých možností a schopností. Setkání bylo úspěšné, byla zapojena oblast jemných motorických dovedností klientů.

5.2.13 Setkání č. 12

Rozehřátí - mačkání hlíny

- Instrukce - mačkejte hlínu v dlani a potom jen prsty, střídejte obě dvě ruce
- Pomůcky - keramická hlína
- Cíl - uvolnění napětí, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (pěst), rozvoj hmatového vnímání

Hlavní téma - MODELOVÁNÍ Z HLÍNY - DÁREK PRO NĚKOHO

- Instrukce - vymodelujte pro někoho dárek
- Pomůcky - keramická hlína, modelovací nástroje
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj kreativity, rozvoj hmatového vnímání, podpora komunikace

Hana - (obr. 68) Vymodelovala pět objektů, které popsala jako ponožky, tričko, kalhoty, tílko a kalhoty. Následně sdílela, že tyto dárky dostali členové rodiny k Vánocům. Zřejmě zadání nebylo pochopeno, nicméně při dotazování sdělila, že by členům rodiny chtěla nějakým dárkem udělat radost. Při modelování Hana používala opět modelovací nástroje a vpichovala do hlíny malé díry. Při verbálním projevu se nahlas často smála.

Patrik - (obr. 69) Popsal své objekty jako botu, sochu a sněhuláka, ale nebyl schopný říct, komu by je daroval. Poté bylo diskutováno o tom, komu kupuje dárky on nebo kdo kupuje

dárky jemu. Sdělil, že chodí vybírat dárky s „mamčou“. Patrik na většinu dotazů nejdříve nevěděl co odpovědět. Po rozmyšlení odpověděl nebo začal mluvit o něčem jiném.

Radim - (obr. 70) Vymodeloval auto pro matku a postavu Ježíška pro otce. Často si hrál s vymodelovanými objekty a usmíval se u toho. Radim na stejné dotazy reagoval odlišně, bylo potřeba si jeho odpovědi ověřovat. Komunikaci ztěžovaly časté echolálie.

Prokop - (obr. 71) Vymodeloval rybu. Na dotaz, komu by rybu daroval, dlouho přemýšlel a posléze odpověděl, že je pro jednu z pracovnic stacionáře. Dále bylo hovořeno o tom, komu by ještě rád koupil dárek, a on zmínil svého bratra, se kterým žije ve společné domácnosti. Po modelování byl unavený, často se mu přivíraly oči.

Alena - (obr. 72) Vymodelovala dva zabalené dárky, jeden pro otce a druhý pro tetu. Na dotaz, co by to bylo za dárky, které by si otec s tetou od ní rozbalili, nebyla schopná odpovědět přímo. Jako odpověď začala vyjmenovávat dárky, které dostala teta i otec k Vánocům.

Shrnutí ze setkání

Setkání bylo věnováno dalšímu modelování z hlíny, procvičení síly stisku v prstech a rukou, což klientům umožnilo pracovat na jemné motorice a zároveň jim poskytlo prostor pro relaxaci a seberealizaci. Z počátku zadané téma klienty zaskočilo, ale posléze se každý z nich brzy ponořil do své vlastní tvorby. Někteří z nich měli potíže s přesným vymodelováním tvarů a u některých bylo modelování na zadané téma prostředkem k vyjádření svých pocitů a vztahů k blízkým osobám. Modelování z hlíny je očividně bavilo, což vedlo k uvolněné atmosféře.

5.2.14 Setkání č. 13

Rozehřátí - tisk pomocí korkových zátek

- Instrukce - namočte korkovou zátku do barvy a otiskněte na papír
- Pomůcky - čtvrtka A4 nebo A3, korkové zátky, tempery, štětce
- Cíl - relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka), rozvoj dynamického úchopu (otevření uzávěru)

Hlavní téma - MOZAIKA

- Instrukce - pomocí tužky si rozdělte čtvrtku na několik dílů, díly potřete lepidlem a ozdobte zvoleným materiálem

- Pomůcky - čtvrtka A3, tužka, tekuté lepidlo, štětce, písek, kamínky, flitry, rýže
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop, úchop válce), rozvoj kreativity

Hana - (obr. 73) Na svoji mozaiku použila písek a poté jí nejvíce zaujaly hnědé kamínky. Nanášení lepidla zvládala samostatně, snažila se i dodržet kontury jednotlivých dílů. Při lepení častěji vyžadovala asistenci i s následným sesypáním materiálu zpět do nádoby.

Patrik - (obr. 74) Pro svoji práci si vybral písek, kamínky, flitry a rýži. Většinou byl samostatný, jen při sesypání zbytku materiálu z výkresu vyžadoval také dopomoc. Používal málo lepidla a i po doporučení použít lepidla více na instrukci nezareagoval. Dva díly z mozaiky už nechtěl dokončit a byl spokojený s konečným výsledkem.

Radim - (obr. 75) Při této aktivitě potřeboval větší míru asistence. Nebyl vždy schopný dodržet kontury mozaiky a lepidlem spíše obtahoval obrysy čar. Během práce působil, že se plně soustředí na své tvoření, a sledoval, jak se jeho výtvar postupně formuje.

Prokop - (obr. 76) Byl většinou samostatný, v případě potřeby si dokázal říct o pomoc. Byl pečlivý a snažil se dodržet kontury jednotlivých dílů. Experimentoval s různými materiály a použil jich co nejvíce. Tvoření ho bavilo a při práci se usmíval.

Alena - (obr. 77) Na svůj obrázek použila také více druhů materiálu. Při nanášení lepidla byla samostatná a při sesypání zbytku materiálu si také řekla o pomoc. Tvoření upoutalo její pozornost, verbálně nekomunikovala, jen se lehce usmívala.

Shrnutí ze setkání

Setkání bylo zaměřeno na techniku tisku pomocí korkových zátek a trénink úchopu. Účastníci s velkým zájmem objevovali možnosti, které tato technika nabízí. Po krátkém úvodu jsme se společně pustili do práce. Klienti si vybrali oblíbené barvy a s pomocí korkových zátek vytvářeli své kompozice. U hlavního tématu při tvorbě mozaik bylo nutné klientům ukázat, jak papír rozdělit na jednotlivé části. Po této praktické ukázce se již všichni pustili do tvoření s různou mírou podpory. Technika vyžadovala soustředěnost a byla pro některé klienty náročnější na provedení.

5.2.15 Setkání č. 14

Rozehrátí - malování prstovými barvami

- Instrukce - namočte si prsty do barvy, obtiskujte je nebo s nimi malujte na papír
- Pomůcky - role papíru, prstové barvy, štětce
- Cíl - relaxace, rozvoj sociálních dovedností, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (tužkový úchop)

Hlavní téma - LEPENÍ KNOFLÍKŮ

- Instrukce - nalepte knoflíky na papír podle vlastní představy
- Pomůcky - čtvrtka A3, tekuté lepidlo, štětce, knoflíky
- Cíl - rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop, pinzetový úchop), rozvoj kreativity

Hana - (obr. 78) Začala lepit knoflíky v řadě vedle sebe a přitom počítala. Poté se odvážila i do prostoru mimo řadu. Nanášela lepidlo i mimo knoflík a měla potíže s úchopem štětce.

Patrik - (obr. 79) Aktivita ho překvapila, bylo to pro něj něco nového. Knoflíky lepil do abstraktního tvaru. Měl problém s přitlakem při lepení knoflíků a na konci práce vykazoval známky únavy.

Radim - (obr. 80) Nejdříve natíral lepidlo na knoflíky na špatné straně a na papíře mu nedržely. Byla zopakována názorná ukázka a poté byl již samostatný. Knoflíky lepil náhodně, kam ho napadlo. Nebyl schopný nanášet lepidlo na papír na jeden bod, ale jen v pružích.

Prokop - (obr. 81) Začal lepit knoflíky jeden vedle druhého. Pokračoval tak dále kolem celého okraje papíru a výsledek působí jako logicky uspořádaný celek. Zvládal pracovat samostatně, i když někdy projevoval známky únavy.

Alena - (obr. 82) Nejdříve lepila knoflíky kolem okraje papíru jako rám obrazu a poté začala vyplňovat prostředek. Při lepení se snažila být rychlá, nejspíše aby stihla vyplnit celý prostor papíru.

Shrnutí ze setkání

Úvodní část setkání byla věnována tvorbě pomocí prstů na společný papír. Klienti experimentovali s různými barvami a obtiskovali své prsty či ruce. Postupně vznikalo společné dílo. Později se klienti rozhodli pro další rozvoj svého výtvaru pomocí štětců,

kde projeví aktivní účast a tvořivý přístup. Při hlavní aktivitě, lepení knoflíků, se projevila různorodost jejich dovedností a různá úroveň zručnosti a přesnosti. Někteří klienti zvládali úkol samostatně, zatímco jiní potřebovali více času a podpory. Celkově panovala příjemná a uvolněná atmosféra, která podporovala jejich kreativitu.

5.2.16 Setkání č. 15

Rozehřátí - obtisky balonků

- Instrukce - namočte balonek do barvy a obtiskněte na papír
- Pomůcky - čtvrtka A4 nebo A3, balonky, temperové barvy
- Cíl - relaxace, podpora tvořivosti, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, úchop koule), rozvoj dynamického úchopu (otevření uzávěru)

Hlavní téma - STROM, RODINA NA VÝLETĚ

STROM

- Instrukce - nakreslete strom, jak nejlépe dovedete, ale neměl by to být jehličnan ani palma
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB
- Cíl - informace o sebepojetí klienta, provedení projektivního kresebného testu na konci intervence, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 83) Nakreslila strom v levé polovině listu. Kmen stromu je široký, roste směrem doleva a je vyplněn větvemi. Větve jsou také podél celého kmene na levé i pravé straně nakresleny téměř vodorovně. Na pravé straně kmene nejdříve Hana nakreslila krátké větve a poté je začala protahovat až do konce pravé strany listu, jako by chtěla obsáhnout celý prostor papíru. O stromu hovořila, že je jehličnatý, roste v lese, je tam sám a je tak spokojený. Doplněná písmena neví, co znamenají. Způsob nakreslení větví působí stereotypně a rigidně.

Patrik - (obr. 84) Nakreslil strom více na levé straně papíru. Kmen je nízký, větve jsou široké, špičaté nebo usekané. Vyvíjel větší tlak na tužku, kresba je výrazná. Nahoře je umístěna špička jako ozdoba. Při sdílení svého obrázku Patrik zmínil, že nestihl nakreslit kmen. Dále, že neví kde strom roste a je tam sám. Často na dotazy odpovídal, nevim, nebo se odpovědi vyhýbal.

Radim - (obr. 85) Nakreslil jako první strom na obrázku označený číslem jedna. Poté doplnil kresbu o další stromy a letadlo. U stromu je kmen zobrazen jako čára a větve jsou napojeny paprskovitě, což působí nepřírodným dojmem. Na konci větví jsou zobrazeny kuličky jako ozdoby. Větve jsou nakresleny rigidně, stereotypně. Radimův strom roste v lese a cítí se dobře mezi ostatními stromy.

Prokop - (obr. 86) Nakreslil strom umístěný na levé straně, více odsazený od spodního okraje listu. Strom má široký kmen se základnou. Linie kmene je však vedena nejistě. Koruna stromu je uzavřená a připomíná čtyřúhelník. Styl zobrazení koruny může poukazovat na určitou uzavřenost. Nad odpověďmi se Prokop dále rozmýšlel. Jeho strom roste venku, je tam sám a je spokojený.

Alena - (obr. 87) Nakreslila strom na levé straně. Pata kmene působí vratce, nejistě a stáčí se lehce doprava. Kmen je široký, prostupující do koruny stromu. Koruna stromu je nakreslena obloukovitě dvojitou čarou a je vyplněna volně visícími listy stejného tvaru, což poukazuje na stereotypní myšlení. Listy jsou nakresleny i u spodního okraje listu v řadě vedle sebe v nepřírodné velikosti. Alenin strom je listnatý, je tam sám, ale mohly by tam být i další stromy.

RODINA NA VÝLETĚ

- Instrukce - nakreslete rodinu na výletě
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - moje vztahy s ostatními členy rodiny, moje postavení v rodině, provedení projektivního kresebného testu na konci intervence, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 88) Nakreslila jako první matku, poté otce, dvě kočky a nakonec objekt bez znaků lidské postavy, který popsala jako dědu. Matka je větší postavy než otec, je jí dána větší důležitost. Na sobě má šaty, je však bez paží. Při identifikaci postavy dědečka se Hana nahlas smála, nebylo jasné, zda je to opravdu postava dědečka nebo ne. Odpověď byla ověřována a Hana opět odpověděla se smíchem, že je to děda. Matka s otcem jsou spolu na výletě v zoo, Hanini rodiče jsou však rozvedení a na výlety spolu již nejezdí. Je tedy zde spíše vyjádřeno Hanino přání. Samu sebe na obrázek nenakreslila.

Patrik - (obr. 89) Nakreslil první postavu otce, pak postavu, kterou nedokázal identifikovat, poté matku a nakonec sebe. Otec má větší paže v poměru k tělu a jsou

ve tvaru trojúhelníku. Postava matky je jako jediná vybarvena hnědou barvou, která poutá pozornost. Hlava je bez nakresleného obličeje možná se snahou něco zakrýt. Postava je bez paží. Patrikova postava je nakreslena slabší linií, je též bez paží a obličeje. Umístění postavy otce na listu může značit jeho postavení v rodině. Patrik při popisu obrázku nejdříve ukazoval na dům, na oblohu, letadlo a poté až na rodinu. Jsou na procházce, ale neví kde.

Radim - (obr. 90) Nakreslil jako prvního sebe, poté otce a ostatní postavy na levé straně, které popsal jako "nějakého chlapa" a Ježíška. Radimova postava má patrné paže i nohy a působí veselým dojmem. Radim s otcem na obrázku staví plot na chatě. Zopakoval tedy téma z prvotní kresby, které mu zřejmě utkvělo v paměti. Matka na obrázku není, ta je doma. Dle odpovědí lze usuzovat, že Radim tráví více času s otcem.

Prokop - (obr. 91) Jako první nakreslil postavu bratra a poté sebe. Postavy jsou stereotypní kresby, bratrova postava je však o něco větší, je mu dána větší důležitost. Oči jsou zobrazeny jen jako kolečka bez zornic, uši jsou velké a ruce ve tvaru trojúhelníku. Kresba je doplněna o obchodní dům Šantovka v Olomouci, kde byli s bratrem na výletě. Trávili tak společný čas. Ve spodní linii listu Petr dokreslil mrak a sluníčko.

Alena - (obr. 92) Nakreslila jako první sebe v levém horním rohu, poté tetu, otce a bratra. Alenina postava je největší, s postavou tety umístěna ve stejné rovině. Otec a bratr menší velikosti jsou umístěni pod nimi. Z postav je patrné mužské a ženské rozlišení. Ženské postavy mají dlouhé vlasy, horní díl, sukni, zvýrazněné řasy, možná se snahou se zalíbit. Mužské postavy mají horní díl a bratrova postava kraťasy. Na otcově postavě nejvíce upoutají modře vybarvené oči, patrný je silný přítlak. Alena povídala o bratrovi, že se ještě neodstěhoval. Všichni jsou spolu na procházce.

Shrnutí ze setkání

Klienty technika pomocí balonku překvapila. Po krátkém úvodu a ukázce si každý vybral balónek, barvu a papír. Následovalo experimentování s různými způsoby otiskování. Někteří vytvářeli velké plochy, jiní jen malé otisky. Při práci bylo patrné, že je technika zaujala. Následující část byla věnována projektivním kresbám, u nichž se oproti původnímu zpracování kreseb projevíly individuální rozdíly jak v jejich provedení, tak i v následném sdílení.

5.2.17 Setkání č. 16

Rozehrátí - frotáž

- Instrukce - vyberte si strukturovanou destičku, položte ji pod papír a kreslete přes ní plochou voskovky
- Pomůcky - kancelářský papír A4 nebo A3, voskovky, strukturované destičky
- Cíl - relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, pinzetový úchop), rozvoj kreativity

Hlavní téma - POSTAVA A PARTNER

- Instrukce - přeložte papír napůl, pak ho znovu rozevřete a na levou stranu nakreslete postavu, po dokončení - nakreslete partnera k této postavě na pravou stranu
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - informace o sebepojetí klienta, vyjádření vztahu k druhému pohlaví, provedení projektivního kresebného testu na konci intervence, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 93) Jako první nakreslila postavu ženy umístěnou v levém horním rohu. Postava je bez vlasů, bez paží, má čtyři nohy a je celá vybarvena fialovou barvou. Pod postavu ženy Hana nakreslila další dvě postavy s komentářem, že jsou to dva pánové. Liší se velikostí, zobrazenými pažemi a nohama. Na druhou polovinu listu Hana nakreslila dvě ženy. Na první ženě upoutá pozornost několik paží, na pravé straně jsou protaženy až ke kraji listu a jsou vybarvené červeně s větším přitlakem tužky. Opakuje se zde možné téma potřeby kontaktu. Druhá postava ženy má pouze hlavu, trup a paže, je však bez nohou, bez stability.

Patrik - (obr. 94) Nakreslil na levou polovinu listu postavu muže. Je umístěn přibližně uprostřed v menším poměru. Paže jsou jako dva obdélníky neadekvátní velikosti v poměru k tělu. Na levé straně jsou prsty zobrazeny jako dva oblouky, na pravé straně jako čáry. Opakuje se zde možné téma usilování o kontakt. Nohy jsou nakresleny jako dvě tenké čáry, avšak působí stabilně. Na pravé polovině listu je zobrazena žena. Tělo je ve tvaru obdélníku, je vybarveno fialovou barvou a na něm napojená hlava bez krku. Obličej má dvě oči, mezi nimi je rozdělující čára znázorňující nos, ústa chybí. Paže jsou též v podobě obdélníku s prsty. Nohy jsou tenké, vratké, ztrácející stabilitu. Postava padá směrem na levou stranu. Patrik často odbíhal od konkrétních odpovědí.

Radim - (obr. 95) Jako první nakreslil postavu muže. Napravo je další menší postava, kterou identifikoval jako otce. Obě postavy jsou bez rukou a nohou. Nalevo je postava muže s kloboukem. Pod nimi je zobrazen muž s vlasy a nakonec žena. Na druhé straně listu je nakreslena žena s šaty. Jsou zde patrné paže i nohy. Celkově kresba působí chaoticky, téměř všechny postavy mají na hlavě nakreslena tykadla. Zřejmě se zde odráží vliv oblíbené postavy včelky Máji. Radim při dotazech nebyl moc sdílný nebo komunikaci ztěžovaly echolálie. Často jen ukazoval na postavy beze slov a usmíval se u toho.

Prokop - (obr. 96) Nakreslil na levou stranu muže, konkrétně sebe se slovy „to jsem já“, vybarveného fialovou a zelenou barvou. Kresba je stereotypní podoby značící rigiditu a nepružnost. Druhá postava ženy zobrazuje jednu z pracovníků stacionáře, je přibližně ve stejném poměru jako postava muže. Je vybarvena kombinací barev zelené a červené barvy. Od předchozí postavy se liší barevnou kombinací a jinak vyobrazenými vlasy.

Alena - (obr. 97) Nakreslila jako první v levém horním rohu postavu dítěte a napravo postavu muže. Postava muže je o něco menší než postava dítěte. To může naznačovat, jak Alena vnímá tyto dvě role. Postava muže má neadekvátně velké uši. Na pravé straně listu Alena nakreslila usmívající se ženu v šatech. Po dotazu Alena označila samu sebe jako dítě nakreslené na první straně.

Shrnutí ze setkání

K závěru intervence byla na setkání opět zařazena frotáž, která patří k oblíbenějším technikám klientů. Již věděli, jak správně uchopit voskovku, aby se jim povedlo přenést reliéf na papír, a vytvořit si tak originální dílo. V hlavní části setkání jsme se zaměřili na další projektivní kresbu. Při následné individuální reflexi někteří účastníci, kteří nehovořili o své kresbě, projevovali nesoustředěnost a netrpělivost. Bylo zřejmé, že to pro ně vyžadovalo větší míru úsilí pro udržení pozornosti.

5.2.18 Setkání č. 17

Rozehrátí - rozevření rukou

- Instrukce - kroužíme zápěstím v obou směrech, jako bychom točili kolečkem, kreslíme velké vlnovky po celé ploše papíru, střídáme směry, kreslíme dlouhé, krátké, silné a tenké čáry, kreslíme dlouhou, klikatou čáru, která se vine po celém papíře
- Pomůcky - kancelářský papír A4, voskovky

- Cíl - uvolnění ruky, relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hlavní téma - DŮM, ZAČAROVANÁ RODINA

DŮM

- Instrukce - nakreslete dům
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - vztahy k okolí, k ostatním lidem, provedení projektivního kresebného testu na konci intervence, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 98) Nakreslila žlutý dům u horního okraje listu, vinoucí se po celé šířce. Dům nemá okna ani střechu. Dveře jsou zobrazeny pod domem a jsou vybarveny modrou barvou. Ostatní znaky na kresbě Hana nevěděla, co znázorňují. V domě bydlí nevlastní sestra, otec a Hana. Dále Hana odpověděla na dotazy, že dům je tam sám a líbí se mu to. Hana při kresbě potřebovala vnější ujistění, zda kreslí správně, a delší dobu přemýšlela nad odpověďmi.

Patrik - (obr. 99) Nakreslil dům menší velikosti na levé straně listu. Půdorys domu je nestabilní. Střecha je špičatá směrem doprava, může naznačovat snahu prosadit se, ale kresba působí dojmem, že mu to není umožněno nebo neví jak. Dům má dvě okna a dveře, které jako jediné Patrik nevybarvil. Na střeše je znatelné malé kulaté střešní okno. Na dotazy Patrik většinou nevěděl, co odpovědět, nebo odbíhal od tématu.

Radim - (obr. 100) Jeho dům je zobrazen více na levé straně listu. Má střechu obdélníkového tvaru, bez dveří a jedno velké okno. Kresbu doplnil o několik nekonkrétních postav. Kvůli častým echoláliím ve verbálním projevu nebylo možné blíže určit významy na kresbě.

Prokop - (obr. 101) Zobrazil dům více na levé straně u horního okraje listu. Dům je barevný, vybarvený silným přitlakem pastelky. Dveře jsou umístěny dole uprostřed domu a jsou bez kliky, kterou tam Prokop zapomněl nakreslit. Okna jsou umístěna těsně pod střechou. Střecha i komín jsou zobrazeny ve stereotypní podobě, což značí rigiditu. Na dotazy Prokop odpovídal poměrně rychle a většinou potvrdoval otázky pozitivně. Působilo to, jako by to chtěl mít rychle za sebou.

Alena - (obr. 102) Nakreslila dům více na levé straně. Kontury domu jsou nakresleny poměrně silným tahem tužky, avšak na některých místech vedeny kostrbatě. Dům má dvě

okna i dveře. Střecha je vybarvena červeně a má trojrozměrné zobrazení. Uprostřed střechy je kulaté okno vybarvené žlutou barvou se spirálou uprostřed, které poutá pozornost. Nahoře je široký komín. Alena při odpovědích často koukala po ostatních, třela si prsty o sebe a byla značně nervózní.

ZAČAROVANÁ RODINA

- Instrukce - představte si, že přišel kouzelník a členy rodiny začaroval do zvířat
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - moje vztahy s ostatními členy rodiny, moje postavení v rodině, provedení projektivního kresebného testu na konci intervence, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 103) Nakreslila jako první postavu sebe samé, pak kočku a objekt, který nedokázala popsat. Kresba je umístěna téměř uprostřed. Pro vybarvení Hana použila jen zelenou pastelku. Kočka i postava jsou stereotypní kresby. Postava natahuje ruce a podává kočce mléko. Nikdo další z jejich rodiny tam není. Vzhledem k Hanině diagnóze nebyla schopna plně porozumět zadanému úkolu.

Patrik - (obr. 104) Jako první nakreslil psa, poté ptáčka, postavu a nakonec mrak. Vše je zobrazeno v horní polovině listu menší velikostí. Ptáček a pes jsou nakresleny pouze pastelkou. Na postavu, která je bez rukou, Patrik použil modrou a žlutou pastelku. Patrik odpověděl, že psy nemá rád, ale ptáčky ano. Dále uvedl, že nikdo z jejich rodiny tam není, a na další dotazy odpovídal, nevím. Kresbu začal popisovat od mraku, který nakreslil jako poslední. U ostatních objektů mu trvalo delší čas s určením, co znázornil.

Radim - (obr. 105) Kresba působí chaoticky, je zde znázorněno několik postav, auto, tygr, cirkus a domek. Radim nakreslil zřejmě to, co ho napadlo. Otec s matkou ani on sám tam nejsou. Na kresbu použil žlutou a růžovou pastelku. Vzhledem k echoláliím nebylo možné blíže určit významy na kresbě.

Prokop - (obr. 106a, 106b) Jako první začal kreslit papouška, poté otočil papír na druhou stranu a nakreslil sebe. Při popisu kresby sdělil, že neumí kreslit zvířata, a vzpomínal znovu na papouška korelu, kterého měli doma. Svoji postavu umístil na levou stranu papíru a celou ji vybarvil do fialové barvy. Postava je stereotypní, avšak liší se velikostí a šířkou. Zadané téma ho nebavilo a působilo to, že chtěl být s prací rychle hotov.

Alena - (obr. 107) Nakreslila opičí rodinku a lva. Zvířata nesou v kresbě znaky lidské postavy. Pozornost upoutá lev, respektive lvice, který působí ženským dojmem a má červené rty. Alena uvedla, že nikdo z jejich rodiny tam není. Lev je sice nakreslen slabším tahem tužky, nicméně Alena odpověděla, že lev by opice snědl, protože je silnější.

Shrnutí ze setkání

Setkání bylo zahájeno rozehrívacím cvičením, kdy se klienti pomocí lehkého rozcvičení ruky a kresbou pomocí voskovky mohli společně naladit a uvolnit pro další práci. Při kresbě domu byli klienti zaujati kresbou, občasně někteří potřebovali vnější podporu či vrátit pozornost k tématu. Kresba začarované rodiny pokračovala ve stejné atmosféře. I když diagnóza klientů ovlivnila jejich schopnost porozumět zadání a každý zvolil individuální přístup k řešení, byla opakována z důvodu porovnání s předchozí kresbou v rámci jemné motoriky. Na konci setkání se klienti věnovali konverzaci o nadcházejícím obědě, což přispělo k dobré náladě.

5.2.19 Setkání č. 18

Rozehrátí - čárání

- Instrukce - kreslete jednou rukou volně po papíře, pak druhou rukou na druhou stranu
- Pomůcky - kancelářský papír A4, voskovky
- Cíl - uvolnění ruky, relaxace, rozvoj jemné motoriky, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hlavní téma - VOLNÉ TÉMA

- Instrukce - nakreslete, co chcete
- Pomůcky - kancelářský papír A4, tužka HB, pastelky, guma
- Cíl - ukončení setkávání, provedení projektivního kresebného testu na konci intervence, rozvoj statického úchopu (špetka, tužkový úchop)

Hana - (obr. 108) Nakreslila čtyři kočky umístěné u dolního kraje listu, více na levé straně. Kočky mají znaky lidské podoby. Některé mají dolní nebo horní končetiny nebo jim chybí. Pro vybarvení použila pouze oranžovou pastelku. Kočky má Hana ráda. Dále uvedla, že kočky má teta Věra, kde si je může i pohladit.

Patrik - (obr. 109) Nakreslil několik barevných protínajících se čar, křížků. Dle Patrikova slov je to čmáranice. Použil pouze pastelky bez tužky. Kresba mu připomíná kopec.

Při kreslení byl rozptýlený a při popisu kresby reagoval obvyklým způsobem, kdy nesouvisle komentoval dění okolo.

Radim - (obr. 110a, 110b) Kreslil rychle a spontánně. Na první straně je dům, člověk a Ježíšek. Na druhé straně je domek, auto a člověk. Při popisování kresby se usmíval a ukazoval na jednotlivé objekty. Více o své kresbě Radim nevyprávěl.

Prokop - (obr. 111) Nakreslil dům u horního okraje listu, více na levé straně. Dům je stereotypní podoby. Komín je nakreslen v neadekvátní velikosti. Pro vybarvení použil několik barev. Dům vybarvil černou barvou, pod dveřmi větším přitlakem pastelky. Po zadání začal Prokop ihned kreslit, měl jasnou představu a byl také rychle hotový. Vypověděl jen, že to je dům, kde bydlí on s bratrem a to je všechno. Bylo vidět, že ho to nebaví, několikrát se podíval na své hodinky. Rychlá kresba a způsob výpovědi svědčily o tom, že to chtěl mít rychle za sebou.

Alena - (obr. 112) Nakreslila dvě želvy, Vojtu a Toníka, které jsou ústředním motivem kresby. Vojta je výraznější, je to Alenina želva, kterou má doma a stará se o ni. Toník je nakreslen slabším přitlakem tužky. Želvu Toníka Alena dříve také měla, ale již nežije. Kresbu doplnila o slunce, mraky a velké květiny, které jsou umístěny pod želvami. Z kresby je patrné pozitivní ladění. Bylo vidět, že Alenu kresba bavila.

Reflexe Mgr. Martina Ulčová

V rámci mého zúčastněného pozorování musím konstatovat, že na poslední hodině byla na klientech vidět daleko větší jistota. Již věděli, co je čeká a chápali strukturu setkání. Sami aktivně mluvili o tom, co se bude dít, což svědčí o jejich rostoucím porozumění a zapojení do procesu. Během rozehrávací aktivity bylo zřejmé, že ji již dělali. Už se neobjevovalo nervózní pochechtávání a pokukování po ostatních a každý již věděl, co má dělat. Tato jistota v průběhu hodiny ukazuje na pozitivní dopad opakování a strukturovanosti arteterapeutických setkání na klienty.

Shrnutí ze setkání

Na tomto setkání se také společně s námi účastnila opět i sociální pracovnice Mgr. Martina Ulčová jako zúčastněný pozorovatel. Po úvodním cvičení byla provedena poslední projektivní kresba a sděleno, že se blíží konec setkávání. Klienti byli informováni, že posledního setkání se zúčastní opět ergoterapeutka Veronika a provede s nimi stejné vyšetření jako na začátku intervence. Na závěr setkání si klienti ještě vyrobili své vlastní desky na výkresy, v nichž si odnesli své kresby z celého setkávání domů. Společně jsme si

předtím všechny kresby prohlíželi a bylo na klientech vidět překvapení, co všechno za tu dobu nakreslili nebo vytvořili. Sdíleli, že jejich výtvořky chtějí ukázat rodině. Prokop a Patrik se skupinového setkání z důvodu nemoci nezúčastnili a byla s nimi provedena projektivní kresba individuálně.

5.2.20 Setkání po intervenci

Po ukončení arteterapeutického programu byla provedena opakovaná aplikace testu podle Kapandjiho, která umožnila srovnání výsledků s předchozím měřením. Na setkání jsme se zaměřili na vyhodnocení účinnosti arteterapeutické intervence a na opakované vyšetření funkční schopnosti ruky, které provedla ergoterapeutka Mgr. Bc. Veronika Juklová. Setkání se účastnili tři klienti, Hana s Prokopem se z důvodu nemoci společného setkání zúčastnit nemohli a opakované vyšetření s nimi bylo provedeno individuálně v jiném termínu.

5.3 Použité metody a techniky

Následující body představují souhrn metod a nástrojů použitých při zpracování této práce:

- projektivní kresebné testy na začátku a na konci intervence,
 - a) volné téma,
 - b) test stromu,
 - c) rodina na výletě,
 - d) postava a partner,
 - e) dům,
 - f) začarovaná rodina,
- zúčastněné pozorování,
- řízený rozhovor,
- otevřený dotazník,
- vstupní a výstupní vyšetření funkční schopnosti ruky podle Kapandjiho provedené ergoterapeutkou,
- spolupráce se sociálním pracovníkem.

Seznam použitých technik a arteterapeutických cvičení je uveden v Příloze č. 4.

6 CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY A KVALITATIVNĚ KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

V této části práce jsou definovány cíle výzkumu, formulovány výzkumné otázky a hypotézy, které byly ověřovány pomocí kombinace kvalitativních a kvantitativních metod. Následně jsou popsány výsledky ověření výzkumných otázek a hypotéz, zhodnocení projektivních kresebných testů a vyjádření spolupracujících odborníků.

6.1 Cíle výzkumu

Hlavní cíl: pomocí arteterapie podpořit rozvoj jemné motoriky u klientů s poruchou vývoje intelektu

Vedlejší cíle: relaxace, zlepšení kvality života klientů s poruchou vývoje intelektu prostřednictvím rozvoje jejich motorických dovedností, podpora stávajících schopností a zachování soběstačnosti

6.2 Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumné otázky:

1. Jaký vliv má arteterapie na rozvoj statického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu?
2. Jakým způsobem arteterapie přispívá k rozvoji dynamického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu?

Hypotézy:

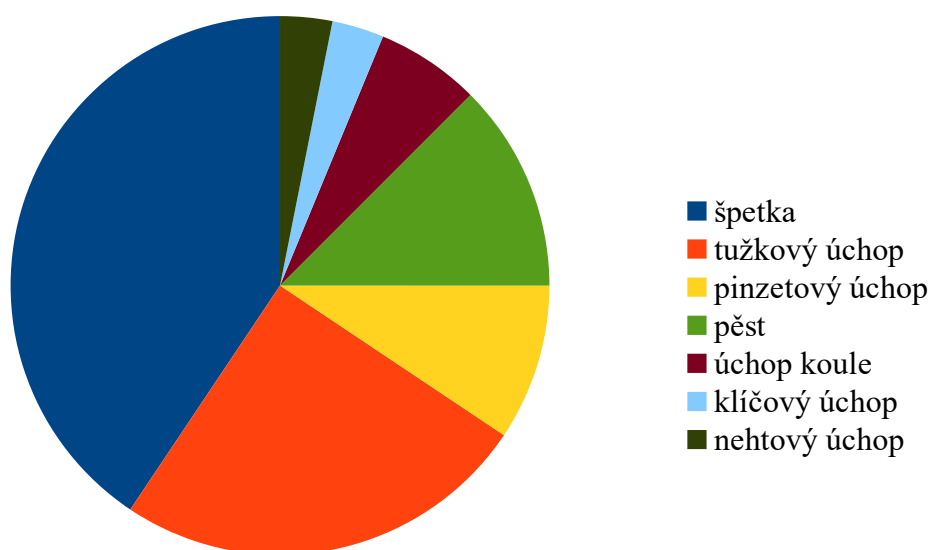
1. Arteterapie vede ke zlepšení v oblasti statického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu.
2. Arteterapie rozvíjí dynamický úchop u klientů s poruchou vývoje intelektu.

6.3 Výsledky ověření výzkumných otázek a hypotéz

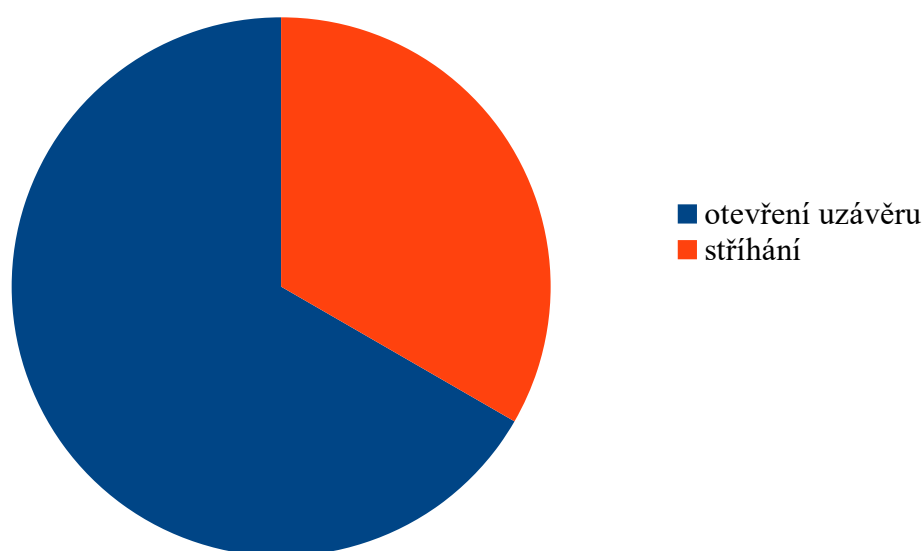
V rámci arteterapeutických setkání byl kladen důraz na rozvoj jemné motoriky, konkrétně na rozvoj statického a dynamického úchopu. Volba konkrétních úchopů

a použité techniky byly vybrány s ohledem na individuální potřeby klientů. Grafy v této kapitole vizualizují frekvenci a typy úchopů, které byly během setkání procvičovány. Patří sem například úchop tužkový, pinzetový, špetka a další, které jsou klíčové pro každodenní činnosti, jako je držení tužky a manipulace s drobnými předměty. Trénink úchopů byl integrován s dalšími technikami jako je modelování z hlíny, která zapojuje a rozvíjí mnoho svalových skupin ruky a také posiluje úchop. V rámci rituálu byl zapojen dynamický úchop - zapalování zapalovače při rozsvěcení svíčky, které nás provázelo na začátku a na konci každého setkání.

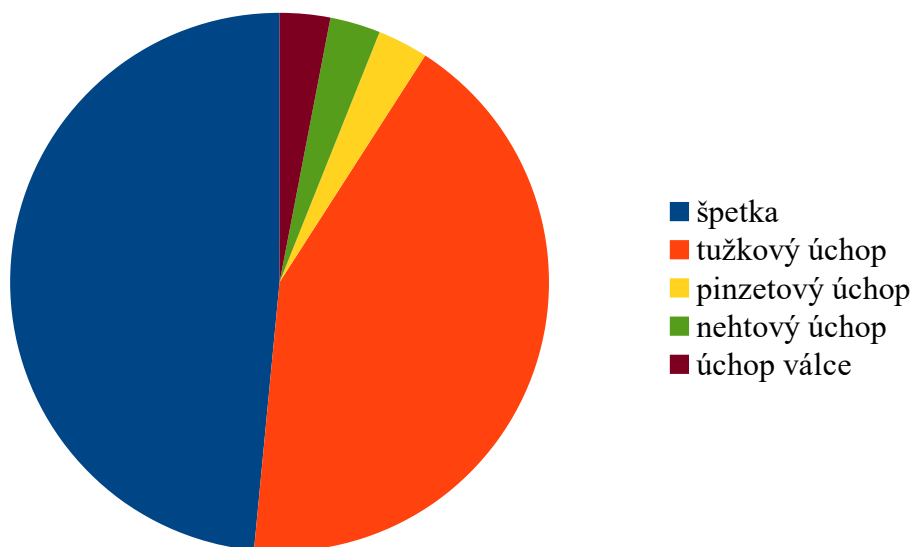
Graf č. 1 - rozvoj statického úchopu při rozehrivacím cvičení

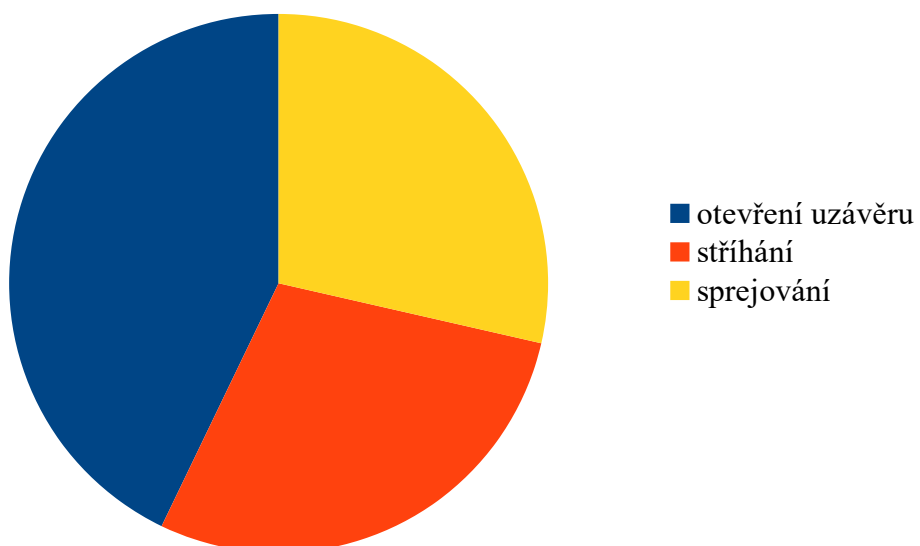
Graf č. 2 - rozvoj dynamického úchopu při rozehrivacím cvičení

Graf č. 3 - rozvoj statického úchopu při hlavním tématu

Graf č. 4 - rozvoj dynamického úchopu při hlavním tématu

6.3.1 Projektivní testy - vyhodnocení před a po intervenci

HANA

Volné téma - (obr. 1, 108) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na prvním obrázku zaplňuje kresba téměř celou plochu papíru. Působí chaoticky, bez příběhu, provedená silným přitlakem tužky. Druhá kresba je umístěna u dolního okraje listu, více na levé straně. Působí jemněji a čistěji, je s příběhem. Posun je v zobrazení, z toho, co Hanu zrovna napadlo nakreslit bez určitého záměru na něco konkrétního, co má Hana ráda. Lze si všimnout i změny od neklidné kresby ke klidnějšímu provedení.

Strom - (obr. 6, 83) První kresba je umístěna v levém horním rohu, je malé velikosti, a je na ní zobrazen hlavonožec a strom. Druhá kresba je umístěna na šířku a zabírá téměř celou plochu papíru. Kresby se liší způsobem zobrazení stromu. Na první kresbě lze obtížně identifikovat podobu stromu, zatímco na druhé kresbě má konkrétnější podobu. Je zde zaznamenána také výrazná změna ve velikosti kresby.

Rodina na výletě - (obr. 11, 88) První kresba je umístěna na výšku v levém horním rohu, postavy jsou menší velikosti, vybarvené stejnou barvou, chybí paže. Druhá kresba je umístěna na šířku, postavy jsou větší velikosti, kresba je barevnější. U otce jsou přikresleny ruce, matce chybí. Změna je zaznamenána ve velikosti kresby, způsobu zobrazení postav a použití barev. Na první kresbě nejsou znatelné rozdíly mezi mužem a ženou. Postavy i barva jsou monotónní. Zatímco na druhé kresbě je již znatelná žena v šatech (matka) a vedle ní muž (otec) s odlišením barevného provedení.

Postava a partner - (obr. 16, 93) U první kresby začala Hana kreslit muže, poté ženu. U druhé kresby začala ženou, poté zobrazila dva pány a dvě ženy. Kresby se liší barevností a různou velikostí postav. Liší se zobrazení paží, jsou buď jen jako dvě čáry, nebo jsou mnohočetné či zvýrazněné. Přitlak pastelky je silnější u druhé kresby. Hana dokázala na kresbách identifikovat, co je muž a co je žena, nicméně v jejím zobrazení bez verbálního doplnění není možné pohlaví správně rozpoznat a je obtížné říci, zda došlo k posunu v jejím vnímání těchto dvou rolí.

Dům - (obr. 21, 98) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na první kresbě je dům umístěn v levém horním rohu a je menší velikosti. Má okna a střechu, dveře chybí. Je vybarven žlutou a červenou barvou. Na druhé kresbě zabírá dům horní polovinu papíru, vybarven je též žlutou barvou. Střecha i okna chybí, dveře jsou mimo dům, vybarveny jsou modrou barvou. Je zde zaznamenána změna ve velikosti kresby podobně jako u stromu, nicméně

kresba druhého domu působí neuspořádaně. U obou kreseb zmiňovala rodinu ze strany otce, která pro ni hraje významnou roli.

Začarovaná rodina - (obr. 26, 103) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na první kresbě je zobrazen soubor několika zvířat stereotypní podoby vybarvených žlutou barvou. Druhá kresba obsahuje postavu a zvíře jako hlavní motiv, doplněno o příběh. Postava i zvíře jsou nakresleny ve větší velikosti a vybarveny zelenou barvou. Změna je zaznamenána ve vyobrazeném tématu, velikosti a použití jiné barvy. Druhá kresba je též s konkrétním příběhem podobně jako u volného tématu.

Celkové hodnocení

U Hany se opakovalo téma matky, minulosti (rozvod rodičů), sebeprosazení. Častěji zmiňovala primární rodinu ze strany otce a potřebovala ujišťovat, zda zadaný úkol kreslí správně. Vnější podpora, pochvala či uznání je pro ni důležitá. V kresbách se opakovaly mnohočetné paže nebo naopak jejich absence. U kresby postava a partner byly paže protaženy a zvýrazněny. Lze poukazovat na absenci kontaktu nebo nedostatečnou zkušenost s citovou vřelostí, nicméně dle nejasných výpovědí klientky nelze tyto hypotézy potvrdit. V rámci jemné motoriky ve stylu vedení čáry není znatelný rozdíl. Změny lze pozorovat v přítlaku tužky či pastelky, což ale může být prisuzováno i momentálnímu emočnímu rozpoložení. Ke konci arteterapeutické intervence byl zaznamenán posun v jejím chování, projevující se snížením frekvence žádostí o ujištění ohledně správnosti jejího jednání.

PATRIK

Volné téma (obr. 2, 109) První kresba je umístěna na šířku, obsahuje soubor barevných čar označených jako klikyháky, bez příběhu. Druhá kresba je umístěna na výšku s podobným námětem. Jedná se též o soubor barevných čar, křížků, označených jako čmáranice. Kresby se liší barevným provedením a silou přítlaku pastelky. Druhá kresba je zaměřena více na detailnější provedení. Je zde zaznamenán posun v koordinaci pohybů při práci s pastelkami, což se projevilo ve zvýšené preciznosti kresby.

Strom (obr. 7, 84) Obě kresby jsou umístěny na výšku. Opakují se zde špičaté motivy, vyvíjený tlak na tužku, což by mohlo poukazovat na vnitřní napětí. Dále také nadměrná velikost kresby. Ochota mluvit o své druhé kresbě byla významným posunem.

Rodina na výletě (obr. 12, 89) Obě kresby jsou umístěny na šířku. První kresba je umístěna více na levé straně. Je zde zobrazena pouze matka s otcem pomocí tužky,

bez použití barev. Druhá kresba zabírá téměř celou plochu papíru, postavy jsou menší velikosti, vše doplněno o pozadí a příběh. Kresba obsahuje otce, postavu, která není identifikována, matku a sebe samého. Kresba je pomocí tužky, pouze matka má vybarvené šaty hnědou barvou. Liší se styl zobrazení postav. Paže jsou buď zvětšené nebo zcela chybí, u některých postav absence obličejů. Projevuje se zde, jak je vnímána role otce a role matky v rodině. Posun je na druhé kresbě ve vnímání sebe sama jako součást v rodinném systému.

Postava a partner (obr. 17, 94) U první kresby začal Patrik kreslit ženu a poté muže. Žena má fialové šaty, působí stabilnějším dojmem. Muž je vyšší, vybarvený modrou barvou, nestabilní. U druhé kresby začal mužem a poté ženou. Muž je menší velikosti, avšak se stabilnějším postojem, liší se barevností. Žena má též fialové šaty, její zobrazení se liší od prvotní kresby, nestabilní postoj. Opakuje se zde stejné zobrazení paží, které mohou být ukazatelem stereotypu. Na druhé kresbě nakreslil jako prvního muže, sice menší velikosti, nicméně je zde zaznamenána změna ve vnímání těchto dvou rolí.

Dům (obr. 22, 99) První kresba je umístěna na výšku. Dům je útlý, vysoký, s vysokou střechou stáčející se doprava. Má okna, dveře, komín a je zde znázorněna i cesta. Pro vybarvení použil hnědou a červenou pastelku. Druhá kresba je umístěna na šířku. Dům je na levé straně papíru menší velikosti. Má okna a dveře. Opakuje se zde stáčení střechy do pravé strany a nestabilita domu. Pro vybarvení použil hnědou a žlutou pastelku. Změna velikosti a umístění domu může odrážet změnu v sebepercepci.

Začarovaná rodina (obr. 27, 104) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na první kresbě je zobrazen pes, květina, dům a strom. Na druhé kresbě je zobrazen pes, ptáček, postava a mrak. Opakuje se zde téma psa, kterého Patrik nemá rád, což naznačuje, že se stále potýká s negativními emocemi.

Celkové hodnocení

U Patrika se opakovalo téma matky, sebevědomí, sebeprosazení, určitá uzavřenost a plachost. Dále vnímání sebe, matky a otce v rodinném systému. Všechny potřebné náležitosti, informace apod. vyřizuje vždy matka a otec zůstává v podřadné roli. Na setkáních nedokázal udržet delší dobu pozornost, potřeboval se neustále verbálně vyjadřovat a poutat na sebe pozornost. Nicméně jakmile mohl o své kresbě něco sdílet, většinou se stáhl do sebe, byl nejistý a odváděl hovor jinam. Na většinu dotazů reagoval odpovědí, nevím, což znemožňovalo daná témata ověřovat. Tato reakce je i jeho typickým rysem během práce v denním stacionáři. V rámci jemné motoriky nejsou pozorovány

znatelné rozdíly ve stylu vedení čáry. Občasný rozdíl v přítlaku tužky je minimální. Během arteterapeutické intervence byla pozorována větší odvaha zkoušet nové věci. Patrikova komunikace kolísala mezi vyhýbavými odpověďmi a občasnými konkrétními reakcemi na dotazy. Bylo však pozorováno zlepšení v jeho komunikačních schopnostech.

RADIM

Volné téma (obr. 3a, 3b 110a, 110b) Obě kresby jsou umístěné na šířku. U první kresby Radim pokreslil obě strany papíru. Kresba je chaotická, plná změtí kruhů, nejasných postav a domů. U druhé kresby pokreslil také obě dvě strany, působí však čistěji a méně chaoticky, což signalizuje posun k většímu vnitřnímu klidu a uspořádání. Kresby se liší také barevným provedením.

Strom (obr. 8, 85) U první kresby byl papír umístěn nejdříve na výšku, kde Radim nakreslil dva stromy. Poté si papír dal na šířku a nakreslil dům a koně. Druhá kresba je umístěna na šířku, je na ní nakresleno několik stromů. Na obou kresbách je strom zobrazen stereotypně, rigidně. Stereotypnost a rigidita je typickým znakem v kresbách u jedinců s touto diagnózou. Často preferují rutinu a stabilitu, což se může odrážet v jejich kresbách opakováním stejných motivů a vzorců. Změna v přítlaku tužky je znatelná na druhé kresbě, odráží posun v emočním naladění.

Rodina na výletě (obr. 13, 90) Obě kresby jsou umístěny na šířku. První kresba je nakreslena pouze pastelkami s určitým příběhem. Druhá kresba se liší barevností a vyobrazením postav. Nejvíce zaujme Radimova postava, zde se odráží změna ve vyobrazení postavy a tělesného schématu, což může souviset se zlepšením jeho sebepojetí. Námět je zde stejný, Radim s otcem staví plot.

Postava a partner (obr. 18a, 18b, 95) U první kresby Radim pokreslil obě strany papíru. Začal nejdříve kreslit muže a poté ženu. Na druhé straně jsou vyobrazeny dvě ženy. Nejsou zde patrné jednotlivé části těla. U druhé kresby začal kreslit postavu muže a poté ženy. Kresba je doplněna o více postav a objektů. Liší se barevností a stylem provedení. U ženy jsou patrné paže i nohy, což naznačuje zlepšení v Radimově schopnosti zobrazit lidské tělo.

Dům (obr. 23, 100) Obě kresby jsou umístěny na šířku. První kresba obsahuje dva domy. Větší dům má uprostřed veliké okno a je bez dveří. Kresba je nevýrazná, v barevném provedení modré, zelené a hnědé barvy. Druhá kresba obsahuje dům umístěný více na levé straně a několik objektů, které se nepodařilo identifikovat. Dům má okno, je bez dveří a liší se jiným vyobrazením střechy. Barevné provedení je pomocí kombinace tužky a červené

barvy. Přítlak je zde také silnější. Je zde zaznamenána změna v emočním stavu, která by mohla poukazovat na prožívání intenzivnějších emocí.

Začarovaná rodina (obr. 28, 105) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na první kresbě je zobrazeno několik zvířat a objektů bez možné identifikace. Kresba je nakreslena pomocí tužky a vybarvena zelenou barvou. Druhá kresba obsahuje soubor několika postav a objektů, které spolu více souvisejí, vedou k lepšímu chápání souvislostí. Je zde použita růžová a žlutá pastelka. Obě kresby jsou nakresleny silnějším přitlakem tužky.

Celkové hodnocení

U Radima se opakovala stereotypní chaotická kresba. V kresbě se opakovaly stejné stereotypní prvky a tykadla, které lze přisuzovat oblíbené postavě včelky Máji. Často doplňoval kresby o různé objekty, které pak nedokázal identifikovat. Kvůli častým echoláliím a nesouvislému verbálnímu projevu nebylo možné blíže interpretovat významy na kresbách či ověřovat témata. V rámci jemné motoriky je znatelný rozdílný přítlak tužky. Styl vedení čáry je podobný. Změna nastala ve způsobu zobrazování kreseb od chaosu k většímu klidu. Je zde posun v klientově vnitřním stavu, který se odráží v jeho kresbách.

PROKOP

Volné téma (obr. 4, 111) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na první kresbě jsou zobrazeny tři postavy a stůl s pivem. Postavy se liší barevností a velikostí, jinak jsou stereotypní podoby. Kresba má svůj příběh. Na druhé kresbě, se kterou chtěl být Prokop rychle hotový, je dům též stereotypní podoby. Kresby se liší v přítlaku tužky a pastelky. Hrála zde velkou roli snížená motivace klienta.

Strom (obr. 9, 86) Obě kresby jsou umístěny na výšku. Strom na první kresbě je umístěn více na levé straně. Kresba je doplněna o další dva stromy, které jsou útlé, s pár listy na horní větvi. Strom na druhé kresbě je větší velikosti, umístěný též na levé straně. Kmen stromu je vedený nejistou kostrbatou čarou. Oba stromy mají široký kmen, liší se velikostí a vyobrazením koruny, která značí určitou uzavřenost. Přítlak tužky je silnější na první kresbě. Velikost stromu na druhé kresbě symbolizuje posílení sebevědomí, i když trochu stále v nejistém postavení, které dokládá kresba kmenu.

Rodina na výletě (obr. 14, 91) Obě kresby jsou umístěny na šířku. První kresba je pouze tužkou. Na druhé kresbě jsou použity i pastelky. Motiv na kresbách je podobný, jak Prokop s bratrem tráví společný čas. Prokopova postava je na obou kresbách nakreslena v menší velikosti. Zobrazení postav je stereotypní. Vyobrazení tématu značí důležitost vztahu

Prokopa k bratrovi. Z obou kreseb je patrné pozitivní ladění a vyvolání pozitivních vzpomínek na výlety.

Postava a partner (obr. 19, 96) U první kresby začal Prokop kreslit muže a poté ženu. Postavy jsou větší velikosti, stereotypní podoby. U druhé kresby začal kreslit postavu muže a poté ženy. Postavy jsou menší velikosti oproti prvotní kresbě. Obě kresby jsou stereotypní podoby, liší se svou barevností. Je zajímavé, že podobná barevná kombinace je uplatněna na postavě ženy z první kresby a na postavě muže z druhé kresby. I když klient během intervencí sděloval, že se sám cítí dobře, je zde patrná touha či přání po vztahu.

Dům (obr. 24, 101) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Oba domy jsou umístěny téměř na stejném místě na levé straně listu. Mají okna, dveře i komín. Na druhé kresbě chybí klika, kterou Prokop zapomněl nakreslit. Domy jsou stereotypní podoby, liší se velikostí a barevným provedením. Větší přítlak pastelky je znatelný na druhé kresbě. Je zde zaznamenáno rozdílné emoční vnímání, ale zároveň i trvalá tendence k rigidnímu myšlení.

Začarovaná rodina (obr. 29, 106a, 106b) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Na první kresbě je zobrazen Prokop s bratrem a ptáčkem korelou, kterého měli doma. Na druhé kresbě začal Prokop také kreslit korelu. Pak ale otočil papír na druhou stranu a nakreslil jen sám sebe. Postavy jsou stereotypní podoby, liší se barevností, velikostí a šířkou. Prokop chtěl zopakovat téma z první kresby, nicméně se mu to nedařilo, dokázal si však se zadaným úkolem poradit. Z postavy na druhé kresbě je patrná změna sebepojetí.

Celkové hodnocení

U Prokopa se opakovalo rigidní myšlení, stereotypní kresba postav, domů a zvláštní a atypické používání barev. Žije již jen s bratrem, který je pro něj oporou, v kresbách se toto pouto projevilo. Na začátku intervence se zapojoval do všech zadaných úkolů, nicméně na konci při opakování projektivních kreseb se začal spíše uzavírat a bylo vidět, že jej zadaná témata nebaví (konkrétně volné téma, strom a začarovaná rodina) a chtěl být s kresbami rychle hotový. Pokud by se v intervenci pokračovalo, navrhuje zaměření se na jiná témata pro zvýšení motivace klienta. Rozdíl ve stylu vedení čáry není znatelný, liší se přítlak tužky či pastelky. I když je Prokop většinou ustrnulý ve své rutině a pozitivně potvrzuje otázky či vykonává zadané úkoly, dokázal si v některých případech říct o svoje potřeby a udělat věci jinak.

ALENA

Volné téma (obr. 5, 112) Obě kresby jsou umístěny na výšku a zaplňují téměř celou plochu papíru. První kresba obsahuje čtyři postavy, které spolu zpívají. Druhá kresba obsahuje dvě želvy. Jednu má Alena doma a druhá již nežije. Z obou kreseb je patrné pozitivní ladění. Změna je zaznamenána ve výběru tématu z nedávné sociální interakce na vzpomínku na želvu, která již nežije a o které se Alena nikdy předtím nezminila. Cítila se bezpečněji než na začátku intervence. Přítlak tužky je podobný na obou kresbách.

Strom (obr. 10, 87) Obě kresby jsou umístěny na šířku. Oba stromy jsou umístěny na levé straně listu. Stromy se liší šířkou kmene, zobrazením listů a zobrazením koruny. Z druhé kresby je patrná větší stabilita. Rozdílné je taky vnímání vztahů k okolí, z pocitu opuštěnosti k větší spokojenosti. Sociální kontakt je pro Alenu důležitý.

Rodina na výletě (obr. 15, 92) Obě kresby jsou umístěny na výšku. Obsahují stejné členy rodiny, liší se však jejich umístění. Na první kresbě je otec umístěn ve stejné rovině jako ženy, na druhé kresbě je umístěn pod ženami v menší velikosti. Na druhé kresbě je Alenina postava největší. Postavám chybí boty. Postavy žen nemají vykresleny květy na šatech, ale upoutá vybarvení rtů červenou barvou. Na druhé kresbě je znatelný silnější přítlak tužky i pastelky. Je zde zaznamenán posun ve vlastním sebepojetí a vnímání rodinné dynamiky.

Postava a partner (obr. 20, 97) U první kresby začala Alena kreslit muže a poté ženu. U druhé kresby začala kreslit dítě, muže a nakonec ženu. Ženy se liší velikostí, na druhé kresbě chybí nakreslení květů na šatech a boty. Postava muže je menší na druhé kresbě, působí též dětským dojmem. Na druhé kresbě je zobrazeno vnímání sebe jako dítěte, identifikace s touto rolí odráží současné Alenino postavení v rodině. Muž je zde vnímán v podřízenější roli, zatímco žena je zobrazena v adekvátnější velikosti, působí příjemným dojmem, bez potřeby ozdob.

Dům (obr. 25, 102) První kresba je umístěna na výšku, druhá kresba je umístěna na šířku. Oba domy jsou umístěny více na levé straně papíru. Mají okna, dveře, komín a střešní okno. Základna domu na druhé kresbě působí stabilněji, kontury domu jsou nakresleny silnějším přítlakem tužky. Okna jsou též silněji vybarvena, a to modrou barvou. Pozornost upoutá střešní okno vybarvené žlutou barvou se spirálou uprostřed. Z kresby je patrný posun k větší jistotě, stabilitě a sebeprosazení.

Začarovaná rodina (obr. 30, 107) První kresba je umístěna na výšku. Obsahuje rodinku tygrů, bez pojmenování členů rodiny. Druhá kresba je umístěna na šířku, obsahuje rodinku opic a lva. Je též bez pojmenování členů rodiny. Kresby se liší v druhu zobrazených zvířat.

Na první kresbě je pouze jeden druh a na druhé kresbě se objevují dva druhy, což směřuje k větší rozmanitosti.

Celkové hodnocení

U Aleny se opakovalo téma matky a minulosti (úmrtí), sebeprosazení, nejistota a stereotypní styl kresby postav. Během setkání většinou setrvala ve své podřízené roli, nicméně bylo vidět, že ji tvoření a zadaná témata velmi bavily. Během reflexí odpovídala na otázky pomocí jednoduchých vět či pár slovy. Občas byla nejistá a nevěděla, co má odpovědět. Vedení čáry je podobné, rozdílný přítlak tužky i pastelky je na kresbách znatelný. U Aleny byla posílena oblast sebehodnoty a sebedůvěry. Svě kresby s radostí ukazovala ostatním a poté i doma v rodině. Vyrobené desky používá i nadále a vkládá si do nich další své výkresy, které si nakreslí doma. Dokáže si doma říct, co by chtěla dělat, např. pomoci v kuchyni při vaření a krájení, ke kterému ji dříve nepustili.

6.3.2 Vyhodnocení ergoterapeutky Mgr. Bc. Veroniky Juklové

V této kapitole je prezentováno vyhodnocení ergoterapeutky Mgr. Bc. Veroniky Juklové, která provedla vyšetření funkční schopnosti ruky dle Kapandjiho, používané v běžné ergoterapeutické praxi. Toto vyšetření poskytlo informace o změnách v jemných motorických dovednostech klientů po absolvování arteterapeutických setkáních. Test byl zvolen na základě doporučení ergoterapeutky podle dané cílové skupiny a je v něm hodnocena kvalita provedení úchopů. U klientů byly provedeny testy statických a dynamických úchopů na škále hodnocení bez omezení, minimální omezení, silné omezení a neprovede.

Před intervencí

Hana

Hanina dominantní ruka je levá, což je i z testování patrné, neboť vykazuje lepší výsledky. Z hodnotící škály bez omezení provedla ze statických úchopů levou horní končetinou pinzetový, nehtový, klíčový úchop, dále úchop válce, koule, háčku a pěst. Minimální omezení vykazovala u tužkového úchopu. Silné omezení měla u těžké končetiny při provedení špetky. Z hlediska dynamických úchopů bez omezení otevřela dveře klikou, zvládla sprejování a otevření uzávěru. S minimálním omezením zvládla stříhání z hlediska úchopu, ačkoliv stříhání podle předlohy se dá zhodnotit jako neprovede. Vůbec nezmáčkla zapalovač a neprovedla odemykání. Při testování Hany pravé – nedominantní – ruky

se ukázalo, že bez omezení zvládne ze statických úchopů pinzetu, nehtový úchop, klíčový úchop, válec, kouli, háček a pěst. Tužkový úchop a špetku provedla se silným omezením. Z dynamických úchopů nedominantní rukou bez omezení otevřela dveře klikou. S minimálním omezením zmáčkla sprej a otevřela uzávěr. Neprovedla zmáčknutí zapalovače, stříhání a odemykání.

Patrik

Patrikova dominantní ruka je pravá. Statické úchopy pravou rukou provedené bez omezení: pinzetový, nehtový úchop, válec, koule, háček a pěst. S minimálním omezením provedl klíčový, tužkový úchop a špetku. Patrik dominantní rukou provedl z dynamických úchopů bez omezení odemykání a otevření dveří klikou a odšroubování uzávěru. S minimálním omezením provedl stříhání a neprovedl zapálení zapalovače a sprejování. Nedominantní levou rukou bez omezení zvládl pinzetový a nehtový úchop, úchop válce, háček a pěst. S minimálním omezením provedl klíčový úchop a úchop koule a se silným omezením zvládl tužkový úchop a špetku. Z dynamických úchopů provedl bez omezení odemykání a otevírání dveří klikou a otevření uzávěru. Se silným omezením zvládl stříhání a neprovedl zapalovač a sprej.

Radim

Radimova dominantní ruka je levá. Bez omezení ze statických úchopů provedl úchop válce, koule a háček. S minimálním omezením provedl pinzetový úchop a nehtový úchop. Se silným omezením provedl klíčový, tužkový úchop, špetku a pěst. Z dynamických úchopů bez omezení otevřel dveře a uzávěr a také odemkl dveře. S minimálním omezením zvládl sprej. Neprovedl zapálení zapalovačem a stříhání. U Radima na škále hodnocení funkční schopnosti ruky vyšly u nedominantní ruky stejné výsledky jako u dominantní ruky. Jediný rozdíl je u dynamického úchopu – stříhání, které pravou rukou provedl (s minimálním omezením).

Prokop

Prokop má dominantní pravou ruku. Ze statických úchopů provedl bez omezení pinzetový úchop, nehtový úchop, klíčový úchop, úchop válce, koule, háček a pěst. S minimálním omezením provedl Prokop tužkový a špetkový úchop. Z dynamických úchopů Prokop bez omezení provedl odemykání a otevírání dveří, sprejování a otevření uzávěru. Stříhání provedl s minimálním omezením a zapalovač se silným omezením. Nedominantní levá ruka v rámci testování statických úchopů vyšla stejně jako dominantní pravá ruka.

Co se týká dynamických úchopů, levou rukou provedl bez omezení taktéž odemykání a otevírání dveří, otevření uzávěru a sprejování. Stříhání provedl se silným omezením, ale zapalovač naopak s mírným omezením.

Alena

Alena nemá vyhraněnou lateralitu. Všechny úchopy zvládla oběma rukama stejně a všechny provedla bez omezení – statické i dynamické. Trochu se bála zapalovače, ale zvládla to.

Po intervenci

Hana

U Haniny dominantní ruky z pohledu statických úchopů došlo ke zlepšení v úchopu korálku, tj. špetce. Ze silného omezení se dá registrovat posun po arteterapeutické intervenci do minimálního omezení. U dynamických úchopů k výrazné změně nedošlo. U nedominantní ruky je v rámci statických úchopů stejné zlepšení u špetky. U dynamických úchopů je posun ve stříhání, kdy ze stavu „neprovede“, dokáže stříhání provést (se silným omezením) a šroubování uzávěru provedla bez omezení.

Patrik

Po ukončení arteterapeutické intervence nebyla při testování Patrikových statických úchopů dominantní ruky zaznamenána žádná výrazná změna. U tužkového úchopu došlo k mírnému zlepšení, ale ne v rámci hodnotící škály (minimální omezení). V oblasti dynamických úchopů nedošlo k žádné změně. Patrikovy úchopy u nedominantní ruky dosáhly stejného posunu u tužkového úchopu jako u nedominantní ruky (viz výše) a k pokroku došlo i u úchopu koule – zvládl bez omezení. Dynamické úchopy jsou také beze změny.

Radim

U Radima došlo v rámci dominantní levé ruky ke zlepšení u statického úchopu klíče – ze silného omezení na minimální omezení. Z dynamických úchopů se zlepšilo zapalování zapalovače a stříhání – z neprovede na provede se silným omezením. U nedominantní pravé ruky nedošlo ke změně v rámci statických úchopů. Z dynamických úchopů se také zlepšilo zapalování zapalovače z neprovede na provede se silným omezením.

Prokop

Arteterapeutická intervence měla vliv na Propokopovy statické úchopy u dominantní i nedominantní ruky, kdy špetku z provedení s minimálním omezením zvládl bez omezení. U dominantní ruky nastala změna i v rámci dynamického úchopu zapalovače, kdy se dá říci, že ze silného omezení se posunul na provedení s minimálním omezením.

Alena

I po arteterapeutická intervenci Alena vše zvládla stejně a bez výraznějších rozdílů.

6.3.4 Kvantitativní hodnocení provedených úchopů

Následující tabulky znázorňují počet provedených úchopů hodnocených v rámci vyšetření funkční schopnosti ruky ve srovnání před intervencí (I.) a po intervenci (II.):

HANA	I.	II.	I.	II.
Statický úchop	PHK	PHK	LHK	LHK
Špetka	1	2	1	2
Háček	3	3	3	3
Pěst	3	3	3	3
Úchop pinzety	3	3	3	3
Úchop klíče	3	3	3	3
Úchop koule	3	3	3	3
Úchop válce	3	3	3	3
Tužkový úchop	1	1	2	2
Nehtový úchop	3	3	3	3
Dynamický úchop				
Zmáčknout zapalovač	0	0	0	0
Stříhání	0	1	2	2
Odemykání	0	0	0	0
Otevřít dveře klikou	3	3	3	3
Sprejovat	2	2	3	3
Otevřít uzávěr	2	3	3	3

PATRIK	I.	II.	I.	II.
Statický úchop	PHK	PHK	LHK	LHK
Špetka	2	2	1	1
Háček	3	3	3	3
Pěst	3	3	3	3
Úchop pinzety	3	3	3	3
Úchop klíče	2	2	2	2
Úchop koule	3	3	2	3
Úchop válce	3	3	3	3
Tužkový úchop	2	2	1	2
Nehtový úchop	3	3	3	3
Dynamický úchop				
Zmáčknout zapalovač	0	0	0	0
Stříhání	2	2	1	1
Odemykání	3	3	3	3
Otevřít dveře klikou	3	3	3	3
Sprejovat	0	0	0	0
Otevřít uzávěr	3	3	3	3

RADIM	I.	II.	I.	II.
Statický úchop	PHK	PHK	LHK	LHK
Špetka	1	1	1	1
Háček	3	3	3	3
Pěst	1	1	1	1
Úchop pinzety	2	2	2	2
Úchop klíče	1	1	1	2
Úchop koule	3	3	3	3
Úchop válce	3	3	3	3
Tužkový úchop	1	1	1	1
Nehtový úchop	2	2	2	2
Dynamický úchop				
Zmáčknout zapalovač	0	1	0	1
Stříhání	2	2	0	1
Odemykání	3	3	3	3
Otevřít dveře klikou	3	3	3	3

Sprejovat	2	2	2	2
Otevřít uzávěr	3	3	3	3

PROKOP	I.	II.	I.	II.
Statický úchop	PHK	PHK	LHK	LHK
Špetka	2	3	2	3
Háček	3	3	3	3
Pěst	3	3	3	3
Úchop pinzety	3	3	3	3
Úchop klíče	3	3	3	3
Úchop koule	3	3	3	3
Úchop válce	3	3	3	3
Tužkový úchop	2	2	2	2
Nehtový úchop	3	3	3	3
Dynamický úchop				
Zmáčknout zapalovač	1	2	2	2
Stříhání	2	2	1	1
Odemykání	3	3	3	3
Otevřít dveře klikou	3	3	3	3
Sprejovat	3	3	3	3
Otevřít uzávěr	3	3	3	3

ALENA	I.	II.	I.	II.
Statický úchop	PHK	PHK	LHK	LHK
Špetka	3	3	3	3
Háček	3	3	3	3
Pěst	3	3	3	3
Úchop pinzety	3	3	3	3
Úchop klíče	3	3	3	3
Úchop koule	3	3	3	3
Úchop válce	3	3	3	3
Tužkový úchop	3	3	3	3
Nehtový úchop	3	3	3	3
Dynamický úchop				
Zmáčknout zapalovač	2	2	2	2

Stříhání	3	3	3	3
Odemykání	3	3	3	3
Otevřít dveře klikou	3	3	3	3
Sprejovat	3	3	3	3
Otevřít uzávěr	3	3	3	3

6.3.5 Vyjádření sociální pracovníce Mgr. Martiny Ulčové

Po ukončení arteterapeutické intervence bych ráda shrnula své postřehy. Z hlediska posunu v jemné motorice jsem bohužel nezaznamenala tak markantní změny, abych je mohla posoudit laickým okem. Nicméně jsem přesvědčena, že účast na intervenci byla pro klienty velmi přínosná, zejména v oblasti podpory soběstačnosti a zachování stávajících funkcí v oblasti jemné motoriky. Aktivní zapojení klientů do tvůrčích činností jim umožnilo procvičovat a udržovat si důležité dovednosti, což považuji za klíčové pro jejich celkovou pohodu a nezávislost. Arteterapie tak pro ně představovala nejen příjemné a obohacující zpestření běžného programu, ale také efektivní nástroj pro udržení jejich motorických schopností. Jedna z klientek si dokonce několik obrazů z arteterapeutické skupiny zarámovala. Někteří klienti dokonce začali více malovat ve svém volném čase.

Co posoudit můžu, je vliv intervence na touhu našich uživatelů dále tvořit. Klienti sami projevíli zájem o pokračování v této činnosti. V reakci na jejich přání jsme zavedli novou pracovní aktivitu „Arte“, kde se klienti věnují různým výtvarným technikám, což má pro ně velký přínos v oblasti výtvarného vyjádření. Také se díky tomu nevěnují pouze jedné práci, na kterou byli v denním stacionáři zvyklí. V současné době plánujeme výstavu obrazů, které v této skupině vznikají. Klienti jsou na své výtvořky pyšní a s radostí je ukazují ostatním.

I když si myslím, že pro viditelnější efekt v oblasti jemné motoriky by bylo zapotřebí delšího trvání intervence, je nesporné, že arteterapie měla pozitivní dopad.

6.3.6 Vyhodnocení výzkumných otázek a hypotéz

„Odpovědi přichází, když jsou dobře položené otázky.“

Marie Beníčková

Při vyhodnocování vlivu arteterapie na rozvoj statického a dynamického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu je nutné brát v úvahu několik faktorů, které mohly ovlivnit výsledky výzkumu. Je třeba přihlídnout k okolnostem prvotního testování, které mohly mít vliv na výkon klientů. Patří sem například emoční rozpoložení klientů, jejich koncentrace a pochopení zadání. Strach z nové činnosti mohl u některých klientů způsobit počáteční nervozitu a ovlivnit jejich výkon. Nicméně po arteterapeutické intervenci došlo v určitých oblastech ke zlepšení v úchopech a ke zlepšení kvality provedení. Dalo by se říci, že při pokračující intervenci by se výsledky mohly dále zlepšovat.

Výzkumné otázky

1. Jaký vliv má arteterapie na rozvoj statického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu?

Během arteterapeutických setkání byly cíleně procvičovány různé typy statických úchopů, jako je špetka, tužkový úchop, nehtový úchop, pinzetový úchop, klíčový úchop, pěst a úchop koule s využitím výtvarných technik a pomůcek. Ve vyhodnocení projektivních kresebných testů nebyly patrné výrazné změny, nicméně výsledky ergoterapeutického vyšetření ukázaly zlepšení v kvalitě provedení určitých úchopů. Je zřejmé, že arteterapie může mít pozitivní vliv na rozvoj statického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu. Je však důležité zdůraznit individualitu klientů, kteří nevykazovali stejné výsledky ve stejných úchopech. V některých úchopech došlo ke zlepšení, v některých klienti vykazovali menší pokrok, či jejich funkce byly zachovány.

2. Jakým způsobem arteterapie přispívá k rozvoji dynamického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu?

Používání různých nástrojů a materiálů, jako jsou nůžky, spreje, otevírání barev a hlína, vyžaduje dynamické pohyby ruky a prstů, což vede k postupnému zlepšování úchopů, které byly trénovány v rámci arteterapeutické intervence. Vyšetření funkční schopnosti ruky ukázalo, že pomocí střihání, sprejování, otevírání uzávěru a modelování z hlíny arteterapie přispívá k rozvoji dynamického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu.

Prostřednictvím arteterapeutických technik a aktivit, které cíleně stimulují a posilují svalové skupiny zapojené do těchto typů úchopu, docházelo ke zlepšení i v kvalitě provedení. Důležitým aspektem byla i motivace a zapojení klientů do tvůrčího procesu, což podporovalo jejich snahu a vytrvalost při procvičování dynamických úchopů. Je zde však třeba také vzít v úvahu individuální rozdíly mezi klienty, neboť někteří dosáhli jen mírného zlepšení, případně se funkce jejich úchopů udržely na stávající úrovni.

Hypotézy

1. Arteterapie vede ke zlepšení v oblasti statického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu.

Na základě výsledků intervence lze konstatovat, že arteterapie skutečně vedla u většiny klientů ke zlepšení v oblasti statického úchopu u klientů s poruchou vývoje intelektu. Tato hypotéza byla potvrzena. Arteterapie tak představuje účinnou metodu pro rozvoj tohoto úchopu.

2. Arteterapie rozvíjí dynamický úchop u klientů s poruchou vývoje intelektu.

Na základě provedené arteterapeutické intervence u klientů s poruchou vývoje intelektu a provedeného vyšetření lze u některých klientů potvrdit, že arteterapie měla určitý vliv na rozvoj dynamického úchopu či jeho funkce byly zachovány. Tato hypotéza byla částečně potvrzena.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit, zda arteterapie podporuje rozvoj jemné motoriky u osob s poruchou vývoje intelektu. Výsledky ukázaly, že pravidelné arteterapeutické aktivity vedly ke zlepšení koordinace pohybů a přesnosti úchopů. Na základě provedené arteterapeutické intervence lze konstatovat, že arteterapie má pozitivní vliv na rozvoj jemné motoriky, a získaná data potvrzují, že cílené arteterapeutické aktivity mohou vést ke zlepšení kvality provedení statických i dynamických úchopů. Také lze konstatovat, že práce na jemné motorice je dlouhodobý proces, který by vyžadoval více intervencí. Výsledky dosažené v rámci současné intervence tak představují impuls k dalšímu rozvoji.

Práce s klienty s poruchou vývoje intelektu prostřednictvím arteterapie byla pro mě nesmírně obohacující zkušeností. Naše společné tvoření mi umožnilo nejen uplatnit teoretické znalosti, ale především navázat hlubší vztahy s klienty. Vytvoření arteterapeutické skupiny bylo přínosné pro obě strany. Klienti se často ptali, co budeme dělat příště a na setkání se těšili. Vytvoření desek na výkresy na závěr setkání bylo vhodným krokem, který je motivoval pro prezentaci svých kreseb rodičům. S ohledem na přání klientů bylo rozhodnuto ve skupině nadále pokračovat ve volné tvorbě pod názvem Arte. Spolupráce klientů a jejich důvěra mi byly velkou inspirací a motivací k dalšímu osobnímu a profesnímu růstu.

SOUHRN

Absolventská práce se zabývá tématem arteterapie a jejího vlivu na jemnou motoriku u klientů s poruchou vývoje intelektu. Teoretická část se ve čtyřech kapitolách věnuje arteterapii, poruše vývoje intelektu, jemné motorice a formě sociální služby denní stacionář s konkretizací na denní stacionář Človíček. Praktická část popisuje průběh všech setkání. Dále obsahuje použité metody, techniky a vyhodnocení cílů, výzkumných otázek a hypotéz absolventské práce.

V návaznosti na výzkumné otázky a hypotézy byla sestavena arteterapeutická cvičení, která rozvíjela dané úchopy, a to konkrétně statický a dynamický úchop. Mezi metody vyhodnocení byly zařazeny projektivní kresebné testy, zúčastněné pozorování, spolupráce se sociálním pracovníkem a vyšetření funkční schopnosti ruky podle Kapandjiho.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda arteterapie podporuje rozvoj jemné motoriky u klientů s poruchou vývoje intelektu. Vedlejšími cíli práce bylo zlepšení kvality života těchto klientů prostřednictvím rozvoje jejich motorických dovedností, podpora stávajících schopností a zachování soběstačnosti.

Na základě získaných poznatků z této práce lze konstatovat, že provedené arteterapeutické metody a techniky měli pozitivní vliv na rozvoj jemné motoriky u klientů s poruchou vývoje intelektu.

SUMMARY

The thesis focuses on the topic of art therapy and its impact on fine motor skills in clients with intellectual developmental disorders. The theoretical part consists of four chapters addressing art therapy, intellectual developmental disorders, fine motor skills, and the form of social service as a day care center, specifically the "Človíček" day care center. The practical part describes the course of all sessions. It further includes the methods, techniques, and evaluation of goals, research questions, and hypotheses of the thesis.

Based on the research questions and hypotheses, art therapy exercises were created to develop specific grips, namely static and dynamic grips. Evaluation methods included projective drawing tests, participatory observation, cooperation with a social worker, and functional hand capability assessment according to Kapandji.

The main goal of the thesis was to determine whether art therapy supports the development of fine motor skills in clients with intellectual developmental disorders. Secondary goals included improving the quality of life of these clients through the development of their motor skills, supporting existing capabilities, and maintaining self-sufficiency.

Based on the insights gained from this thesis, it can be concluded that the art therapy methods and techniques implemented had a positive impact on the development of fine motor skills in clients with intellectual developmental disorders.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

Literatura

BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a edukace*. Grada, 2017. ISBN 978-80-271-9987-7

BENDO VÁ, Petra a ZIKL, Pavel. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Pedagogika.

Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3854-3

CAMPBELL, Jean. *Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha:

Portál, 1998. ISBN 80-7178-204-1

ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*.

Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN

978-80-246-3071-7

DE BOTTON, Alain a ARMSTRONG, John. *Umění jako terapie*. Tema. Zlín: Kniha Zlín,

2014. ISBN 978-80-7473-161-7

DOLEŽALOVÁ, Jana. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-

80-7367-693-3

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN

80-7178-303-X

JEBAVÁ, Jana. *Úvod do arteterapie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-394-6

KLUSOŇOVÁ, Eva. *Ergoterapie v praxi*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a

nelékařských zdravotnických oborů, 2011. ISBN 978-80-7013-535-8

KRIVOŠÍKOVÁ, Mária. *Úvod do ergoterapie*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-

2699-1

KURTZ, Lisa A. *Hry pro rozvoj psychomotoriky: pro děti s ADHD, autismem, smyslovým*

postižením a dalšími handicapy. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0800-6

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana a LANGMEIER, Miloš. *Vývojová*

psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie. Jinočany: H & H, 1998. ISBN 80-

86022-37-4

LIEBMANN, Marian. *Skupinová arteterapie: nápady, témata a cvičení pro skupinovou*

výtvarnou práci. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-729-9

- MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7
- MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X
- MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Pedagogika. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4172-7
- ODDONE, Daniela a SACCA, Veronica. *Aktivity pro rozvoj jemné motoriky: u dětí 2-6 let*. Praha: Portál, 2024. ISBN 978-80-262-2156-2
- OSGOOD, Tony. *Podpora pozitivního chování u osob s PAS a intelektovým postižením*. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-2079-4
- POTMĚŠILOVÁ, Petra a SOBKOVÁ, Petra. *Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy*. Monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3120-8
- STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana. *Expresivní terapie se zaměřením na výtvarný a intermediální projev*. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-111-7
- ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1043-6
- ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava; ŠICKO, Ján a kolektiv. *Terra terapeutica: Medzi nebom a zemou*. OZ Terra terapeutica, 2010. ISBN 978-80-970389-2-2
- ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vydání druhé, přepracované. Speciální pedagogika. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-821-X
- VALENTA, Milan; MICHALÍK, Jan a LEČBYCH, Martin. *Mentální postižení: 2., přepracované a aktualizované vydání*. Grada, 2018. ISBN 978-80-247-3050-9
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5

VYSKOTOVÁ, Jana a MACHÁČKOVÁ, Kateřina. *Jemná motorika: vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4698-2

ZICHA, Zbyněk, *Úvod do speciální výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova, 1981

Internetové zdroje

<https://www.akademiealternativa.cz/o-skole>

<https://www.arteterapie.net/>

<https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11#o-klasifikaci>

<https://icd.who.int/dev11/f/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2fid%2fentity%2f605267007>

<https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006#f3010307

<https://zapad.diakonie.cz/sluzba-oj/stacionar-clovicek-pro-osoby-s-postizenim/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Obrazová příloha klientů

Příloha č. 2 Docházka klientů

Příloha č. 3 Dotazník

Příloha č. 4 Seznam použitých technik a arteterapeutických cvičení